چەپ و سەندیکاکان و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان.. رزگار ئاکرەیی

بەرەو یەکخستنی سەندیکای کرێکاران و بزووتنەوەی جەماوەری وەک دەروازەیەک بۆ بنیاتنانی چوارچێوەیەکی چەپی فراوان و یەکگرتوو.

پێداچوونەوەیەکی ڕەخنەیی لە ژێر ڕۆشنایی ئەزموونی عێراقدا و کوردستانیش

پوختە: ئەو خاڵە سەرەکیانەی لەم وتارەدا خراونەتە ڕوو

وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باشووری جیهان کە لە ژێر ڕژێمە دیکتاتۆرەکاندا دەژین یەک قەیرانی پێکهاتەیی هاوبەشیان هەیە: لاوازییەکی توند و درێژخایەن کە توشی ڕێکخراوە جەماوەریەکان، سەندیکاکان، بزووتنەوەکانی فەمینیستی و یەکێتی قوتابیان دەبێت. ئەم وتارە ئەم قەیرانە لە ڕێگەی ئەزموونی عێراقەوە وەک واقیعێکی زیندوو و ڕاستەوخۆ دەکۆڵێتەوە و دەرس و پرسیاری پەیوەست بە چوارچێوەی هاوشێوە لە ناوچەکە و باشووری جیهاندا وەردەگرێت.

هەروەها ئەم وتارە بەشێکی لە ئەزموونێکی مەیدانی ڕاستەوخۆی دەگێڕێتەوە بۆ هاوینی ساڵی 1992 کاتێک هەوڵدان بۆ دامەزراندنی سەندیکای کرێکارانی بێکار لە هەرێمی کوردستان ڕووبەڕووی پرسیارێکی بنەڕەتی بووەوە کە تا ئەمڕۆش جێگەی سەرنجە: ئایا ئێمە ڕێکخراوێکی جەماوەری فراوان دروست بکەین کە نوێنەرایەتی بەرژەوەندیی هەمووان بکات، یان ڕووکەشێکی ئایدیۆلۆژی کە بنکەی خۆی بەرتەسک بکاتەوە پێش ئەوەی دەربچێت؟

شێوازی بنیاتنانی سەندیکای کرێکاران و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان کە بە توندی بە پێکهاتەکانی حیزبەوە بەستراون دیمەنێکی بەرهەم هێناوە کە بە بڵاوبوونەوەی ڕێکخراوە بچووکەکان، وزەی پەرتەوازە و کەمبوونەوەی کاریگەری جەماوەری ڕاستەقینە دەناسرێتەوە. ئەم بۆچوونە لە ڕووی مێژووییەوە پاساوی هەبوو لە سەردەمی سەرکوتکردنی توندا، کاتێک هەلومەرجی چەوساندنەوە ڕێکخستنی مەرکەزی کردە پێویستییەکی ڕەها. لەگەڵ ئەوەشدا، شۆڕشی دیجیتاڵی و گۆڕانکارییە نوێیەکان لە چۆنیەتی بیرکردنەوە و ڕێکخستنی خەڵکدا، بەتایبەتی لە نێو نەوەکانی گەنجدا کە لەسەر کەلتووری ڕێکخستنی ئاسۆیی و بەشداری ڕاستەوخۆ گەورە بوون، ئێستا پێویستی بە هەڵسەنگاندنێکی بنەڕەتی بە ئەم شێوازە هەیە.

بۆ ئەمە دەبێت تەحەدایەکی پێکهاتەیی قووڵتر زیاد بکرێت،

بەتایبەتی سروشتی کرێیی ئابووری کە بەشایی بە ڕێکخستنی سەربەخۆی سەندیکاکان سنووردار دەکات، هەروەها ڕۆڵی هەندێک ڕێکخراوی بەخشەری نێودەوڵەتی لە بڕەودان بۆ مۆدێلەکانی "کۆمەڵگەی مەدەنی" کە خۆی لە بەرەنگاربوونەوەی پێکهاتە ئابوورییە سەرەکییەکان و لاوازکردنی سەندیکاکانی کرێکارانی چینایەتی دوور دەخاتەوە.

بە پێچەوانەی ئەم دەستنیشانکردنە، ئەم وتارە سوود لە ئەزموونی سەندیکای کاریگەر لە تونس، بەرازیل، ئەفریقای باشوور، هیندستان و دانمارک وەردەگرێت، کە هەموویان نیشانی دەدەن کە ڕێکخراوە جەماوەرییە سەربەخۆکان و سەندیکاکان کاتێک لە بنچینە کۆمەڵایەتییەکانیان داکوتاون و ئازاد بن لە ئینتیمای حزبی تەسک، دەتوانن لە ساتە یەکلاکەرەوەکاندا وەک کاریگەری ڕاستەقینەی گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی و سیاسی خزمەت بکەن.

ئەم وتارە باس لەوە دەکات کە نوێکردنەوەی چەپ و بنیاتنانی هێزی جەماوەری ڕاستەقینەی پەیوەستی بە هەڵسەنگاندنێکی بنەڕەتی هەیە کە پشت بە سێ کۆڵەکەی تەواوکەر ببەستێت: یەکەم، بنیاتنانی سەندیکای کرێکارانی سەربەخۆ و پێشکەوتووخواز، فیدراسیۆن و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان کە لەسەر بنەمای مافە نێودەوڵەتییەکانی مرۆڤ و مافەکانی کرێکاران و پەیماننامەکانی مافەکانی ژنان دامەزراوە نەک بەرنامەکانی حزبی. دووەم، بەشداری چالاکانەی کەسانی چەپ لەناو ئەم ڕێکخراوانەدا وەک کەسانی پابەند بە بەرژەوەندییەکانی کەرتەکانیان نەک وەک نوێنەری حزبەکانیان. سێیەم، بنیاتنانی چوارچێوەی هەماهەنگی و هاوپەیمانی فراوان لە نێوان هێزە چەپە جۆراوجۆرەکان کە جیاوازی ئایدیۆلۆژیای لاوەکی تێدەپەڕێنێت بەرەو پرۆژەیەکی یەکگرتووی گۆڕان کە پارتە و ڕێکخراوە و سەندیکاکان و بزووتنەوە جەماوەرییەکانی چەپ و پێشکەوتووخواز دەگرێتەوە.

ئەم وتارە بانگەشەی ئەوە ناکات کە ڕەچەتەیەکی ئامادە یان نەخشەڕێگایەکی تەواو پێشکەش دەکات. وردەکارییەکانی جێبەجێکردن و میکانیزمەکانی دەستپێکردن پەیوەستی بە دیالۆگێکی کراوەی کۆمەڵایەتی هەیە لە نێوان هێزە چەپەکان، بزووتنەوەی سەندیکاکان و خودی ڕێکخراوە جەماوەرییەکان. لە ناوەڕۆکدا، ئەمە بانگهێشتێکە بۆ کردنەوەی ئەو دیالۆگە و خۆراکی کردنی بە پرسیاری جددی.

بۆ دەقی تەواو و وردەکاری زیاتر، بەردەوام بە لە خوێندنەوەی خوارەوە.

لە پەیوەستیی مێژووییەوە بۆ پرسیارەکانی دووبارە هەڵسەنگاندن و نوێبوونەوە

چەپ لە زۆربەی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باشووری جیهان کە لە

ژێر ڕژێمە دیکتاتۆرەکاندا دەژین بەدەست کێشەیەکی پێکهاتەیی هاوبەشەوە دەناڵێنن کە لە لاوازی و پەرتەوازەیی توند و درێژخایەندا دەردەکەوێت کە توشی ڕێکخراوە جەماوەرییەکان، بەتایبەتی سەندیکاکانی کرێکاران، فیدراسیۆنە پیشەییەکان، ڕێکخراوە فێمینیستەکان و سەندیکاکانی خوێندکاران دەبێت.

ئەم ڕژێمانە لە هەمان چوارچێوەدا هەلومەرجی سەرکوتگەریان دروستکردووە کە هێزە چەپەکان ناچار بوون فۆرمی ڕێکخراوەیی توند مەرکەزی بگرنەبەر لە ژێر قورسایی سەرکوت و چەوساندنەوەدا، بەچوونێک بەرهەم دەهێنن کە لەسەر بنەمای بنیاتنانی سەندیکای کرێکاران و ڕێکخراوە جەماوەرییەکانی نهێنی و هەندێک جار نیمچە گشتی کە بە پارتە سیاسییەکانەوە بەستراون، لەسەر حسابی سەربەخۆیان و توانایان بۆ لەخۆگرتنی دەنگدەرانی کۆمەڵایەتی فراوانتر.

ئەزموونی بەراوردکاری لەم چوارچێوانەدا ئەوە دەردەخات کە کاتێک چەپ دەستی بەسەر ڕێکخراوە جەماوەرییەکانیدا توند دەکات و دەیانکاتە پاشکۆی پێکهاتەی حزبەکەی، لەوانەیە پێکەوەبوون و کاریگەری ئایدیۆلۆژیای ناوخۆیی بەدەست بهێنێت، بەڵام مەترسی لەدەستدانی شتێکی زۆر بەنرختر دەکات: قورسایی کۆمەڵایەتی ڕاستەقینە کە توانای کۆکردنەوەی خەڵک لە ساتە یەکلاکەرەوەکاندا هەیە.

دادپەروەری پێویستی بەوەیە دان بەوەدا بنێین کە مۆدێلی یەکێتی حزبی و ڕێکخراوی جەماوەری لە هەموو بارودۆخێکدا هەڵە نەبوو. ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو لە چەند قۆناغێکی مێژوویی کە نکۆڵی لێناکرێت بەتایبەتی لە سەردەمی گەشەی چەپ و سەرهەڵدانی جەماوەریدا کە مەرکەزییەتی ڕێکخراوەیی پێویستییەکی سەپێنراو بوو لەلایەن واقیعی سەرکوتکەر و پێویستی پاراستنی یەکڕیزی و پاراستنی کادرەکان. سەندیکاکان و فیدراسیۆنەکانی سەر بەو قۆناغانە توانیان وەک دەزگایەکی کاریگەر بە کاری یەکێتی و جەماوەر لە هەلومەرجێکی زۆر سەختدا خزمەت بکەن.

لەگەڵ ئەوەشدا کات لە بنەڕەتدا گۆڕاوە و لەگەڵ ئەوەشدا میکانیزمی بیرکردنەوە و ڕێکخستنی جەماوەری گۆڕاوە. خەڵکی ئەمڕۆ، بەتایبەتی نەوەکانی نوێ کە لەسەر کەلتووری دەستگەیشتنی دەستبەجێ بە زانیاری، ڕێکخستنی ئاسۆیی و بەشداری ڕاستەوخۆ لە بڕیارداندا پەروەردە کراون، چیتر قبوڵ ناکەن کە لە خزمەتی ئەجێندای حزبێکی دیاریکراودا بسیج بکرێن، هەرچەندە مەبەستی ڕاستگۆیانە بێت. دەسەڵاتی ڕاستەقینەی جەماوەری ئەمڕۆ بە بڕیاری ڕێکخراوەیی دروست ناکرێت. لە ڕێگەی ڕێگاکوتانەوە لە ژیانی ڕۆژانەی خەڵک و

نوێنەرایەتیکردنی ڕاستگۆیانە و کاریگەری بەرژەوەندییەکانیان، بە گوێدانە ئینتیمای فکری و سیاسیان بنیات نراوە.

ئەم خوێندنەوەیە هەوڵی هاندانی مشتومڕی جددی دەدات سەبارەت بە پێویستی پێداچوونەوە بە مۆدێلی "ڕێکخراوی جەماوەری هاوپەیمان و د□س□□ز" و دۆزینەوەی مۆدێلێکی جێگرەوە کە پشت بە سێ کۆڵەکەی تەواوکەر ببەستێت: یەکەم، بنیاتنانی سەندیکای کرێکارانی پێشکەوتووخواز و فیدراسیۆن و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان کە لەسەر بنەمای ڕێککەوتنە نێودەوڵەتییەکان دامەزراوە نەک پرۆگرامەکانی حزب. دووەم، بەشداری چالاکانەی کەسانی چەپ لەناو ئەم ڕێکخراوانەدا وەک کەسانی پابەند بە بەرژەوەندییەکانی کرێکاران نەک وەک نوێنەری حزبەکانیان. سێیەم، بنیاتنانی چوارچێوەی هەماهەنگی و هاوپەیمانی فراوان لە نێوان هێزە چەپە جۆراوجۆرەکان کە جیاوازی ئایدیۆلۆژیای دووەمی تێدەپەڕێنێت بەرەو پرۆژەیەکی یەکگرتووی گۆڕان.

ئەم وتارە حاڵەتی عێراق وەک ئەزموونێکی زیندوو و ڕاستەوخۆ دەکۆڵێتەوە نەک وەک مۆدێلێکی تیۆری ئەبستراکت و وانە و پرسیارەکانی پەیوەست بە چوارچێوەی هاوشێوە لە ناوچەکە و باشووری جیهاندا وەردەگرێت. بەتایبەتی لە عێراقدا، ئەم کێشەیە بە توندی دەردەکەوێت. هێزە چەپەکان بە درێژایی مێژووی خۆیان ناچار بوون لە ژێر ڕژێمە دیکتاتۆرییە یەک لە دوای یەکەکاندا کار بکەن، بەتایبەتی ڕژێمی بەعس کە لە ساڵی 1968 تا 2003 حوکمی وڵاتەکەی کرد.

لەگەڵ ئەوەشدا ئەو هەلومەرجە نوێیەی کە بەدوای گۆڕانە سیاسییەکان و ڕووخانی ئەو دیکتاتۆرییەدا هات و بوونی پەراوێزێکی ڕێژەیی ئازادی و چالاکی گشتی سەرەڕای دەسەڵاتی میلیشیا ئایینی و ناسیۆنالیستەکان ئێستا پێویستی بە هەڵسەنگاندنێکی هێمەن و بنیاتنەرانە بە ئەم بۆچوونە و بیرکردنەوەی جددی لە مۆدێلی ڕێکخراوەیی کراوەتر و سەربەخۆتر هەیە کە بتوانێت پێکهاتەی کۆمەڵایەتی فراوانتر لەخۆ بگرێت و بە قووڵایی و ڕاستگۆیی زیاتر نوێنەرایەتی بەرژەوەندییەکانیان بکات.

ئەم هەڵسەنگاندنە گرنگی زیاتر وەردەگرێت کاتێک ئەزموونی تاڵی یەکێتییە زەردەکان بەبیر دەهێنینەوە کە لە لایەن ڕژێمە دیکتاتۆرەکانەوە بە خزمەتکردنی مەبەستی خۆیان دروستکراون یان کۆنتڕۆڵ دەکرێن لە سەردەمی دیکتاتۆری عێراق و سەرانسەری ناوچەکەدا.

ئەم میراتە لە یادەوەری کۆمەڵەدا بە زیندوویی دەمێنێتەوە دەسەڵاتدارانی بەغدا و هەرێمی کوردستان بەردەوامن لە پەیڕەوکردنی

هەمان شێواز لەگەڵ یەکێتییە فەرمییە دڵسۆزەکانیان و پێشکەشکردنی مۆدێلێکی ئەڵتەرناتیف ل□سەر بنەمای سەربەخۆیی ڕاستەقینە و سەرکردایەتی بەکۆمەڵ و دیموکراسی ناوخۆیی و پلۆرالیزمی ڕۆشنبیری دەکەنە پێویستییەکی بەپەلە بۆ گێڕان□وی متمانەی جەماوەری و فراوانکردنی بواری نفووز.

لە ئەندامێتی ئۆرگانی بۆ سەربەخۆیی

لە دوای ساڵی 2003، زۆربەی ڕێکخراوە چەپەکان بە پەرۆش بوون بۆ هێشتنەوە و دامەزراندنی سەندیکا، فیدراسیۆن و رێکخراوەکانی خۆیان. ئەمە زۆرجار بووە هۆی زۆربوونی ڕێکخراو و سەندیکاکان لە هەمان کەرتدا، و لە هەندێک حاڵەتدا بووە هۆی دووبارەبوونەوەی رێکخراوەکان لە نێو یەک پارتدا، لە ئەنجامی دابەشبوونی ناوخۆیی یان کێبڕکێ لەسەر ڕۆڵی جەماوەری، دیمەنێکی جەماوەری بەرهەم دەهێنێت کە بە وزەی پەرش و بڵاو، فرە ناو، و کەمبوونەوەی کاریگەری ڕاستەقینە لەسەر زەوی دەناسرێتەوە.

ئەم واقیعە پێویستی بە بیرکردنەوەیەکی هێمن و بنیاتنەرانە هەیە لەسەر ئەو نرخەی کە ڕێکخراوە جەماوەریەکان لە پێگەی نوێنەرایەتییان لە ئەنجامی ئەم ئینتیمابوونە ئۆرگانیدا داویانە. یەکێتیەک کە بە توندی بەستراوەتەوە بە رێکخراوێکی دیاریکراوەوە بە زەحمەت کرێکاران لە باوەش بگرێت بە هەموو جیاوازی ڕۆشنبیری، نەتەوەیی، ئایینی و سیاسی، بۆیە بواری کاریگەری تەسک دەبێتەوە و سنووردار دەبێت بۆ چینێکی دیاریکراو.

بەهەمان شێوە، ڕێکخراوە فێمینیستەکان کە بە پارتێکی دیاریکراوەوە گرێدراون، بە زەحمەت دەتوانن ژنانی باکگراوندی سیاسی و ڕۆشنبیری جیاواز ڕابکێشن، هەرچەندە مەبەستی سەرکردەکانیان ڕاستگۆ بێت.

یەکێتی قوتابیان وردە وردە دەبنە گۆڕەپانی ڕکابەری□کانی حیزبەکان، کە تێیدا قوتابیان شوێنی سەربەخۆیی خۆیان لەدەست دەدەن و لەوانەیە هەست بکەن کە لە ڕووی سیاسیی□وە دامەزرێنرێن نەک وەک بەشدارێک لە بزووتنەوەیەک کە بەڕاستی نوێنەرایەتی بەرژەوەندییەکانیان دەکات.

پێشنیارەکە لێرەدا وازهێنان لە کاری جەماوەری یان کشانەوەی نییە، بەڵکو بەرزکردنەوەی بەرەو مۆدێلێکی سەربەخۆتر و نوێنەرایەتی فراوانتر. بەشداریکردن لە بنیاتنانی سەندیکایەکی سەربەخۆی بەهێز و پێشکەوتووخواز کە دەیان هەزار کەس لەخۆ دەگرێت لە ب□ه□ای کۆمەڵایەتی و مافەکانیدا دەیان ڕێکخراوی بچووک و پەرتەوازە تێدەپەڕێنێت، چونکە یەکێتیەکی گەورەی سەربەخۆ ئەو قورسایی و متمانەیەی هەیە کە دەتوانێت بە شێوەیەکی کاریگەر بەرگری لە

بەرژەوەندییەکانی ئەندامەکانی بکات و بە دەنگێکی بەرزتر و کاریگەری قووڵتر ڕووبەڕووی پێشلکارییەکان ببێتەوە.

تاکی چەپ کە لەناو ئەم سەندیکایانەدا کار دەکەن وەک کەسانی پابەند بە بەرژەوەندییەکانی کەرتەکانیان، دەتوانن کاریگەری کۆمەڵایەتی و سیاسی قووڵتر بەدەست بهێنن لەوەی کە لە ڕێگەی ڕێکخراوە پەیوەندیدارەکانی کاریگەری سنووردارەوە بەدەستی دەهێنن.

ئەزموونێکی تایبەتی کە لە هاوینی 1992 پەیدا ژیاوم قووڵایی و ڕەگەکانی ئەم کێشەیە دەردەخات. کاتێک لەگەڵ ژمارەیەک لە هەڤاڵانی چەپ و کرێکارانی بێکار کۆبووینەوە بۆ دامەزراندنی سەندیکایەک بۆ بێکاران لە هەرێمی کوردستان یەکەم ناکۆکی لەنێوانماندا لەسەر پێکهاتەی ڕێکخراوەیی و میکانیزمی کارکردن نەبوو بەڵکو لەسەر خودی بەیاننامەی دامەزراندن بوو هەندێک لە هەڤاڵان بەیاننامەیەکیان پێشنیار کرد کە پڕ بوو لە زمانی ئایدیۆلۆژیای چەپ وەک ئیمپریالیزم و سۆسیالیزم و هاوشێوەکان.

من هاوڕا نەبووم لەگەڵیاندا، و پێم وابوو ئەوەی ئێمە دەمانەوێت یەکێتییەک بۆ هەموو بێکاران دروست بکەین، لە هەموو بیرۆکە و ئاراستەیەکەوە، نەک یەکێتییەک بۆ بێکارانی چەپ بە تەنها. ئێمە ڕووبەڕووی هەڵبژاردنێکی بنەڕەتی بووینەوە: ئایا ڕێکخراوێکی جەماوەری فراوان دروست بکەین کە گوزارشت لە بەرژەوەندییەکانی هەمووان بکات، یان ڕووکەشێکی ئایدیۆلۆژی دروست بکەین کە بنکەی خۆی بەرتەسک بکاتەوە پێش ئەوەی دەست پێ بکات؟ ئەو پرسیارە کە لە هاوینی 1992 بەرزکرایەوە، هێشتا لە دڵی ئەو کێشەیەدایە کە ئێمە باسی دەکەین.

لاوازی هەماهەنگی و پەرتەوازەیی و کاریگەری لەسەر خەباتی جەماوەری و سەندیکاکان و فیدراسیۆنەکان

کێشەی پەرتەوازەیی لە سەندیکاکان و ڕێکخراوە جەماوەرییەکاندا ناتوانرێ بە جیا لە دیاردەیەکی قووڵتر و کاریگەرتر چارەسەر بکرێت: دۆخی لاوازی هەماهەنگی و کاری هاوبەش کە باری لەسەر ڕەوتی هێزە چەپەکان قورس کردووە و لە قۆناغە گرنگەکاندا بارگرانی خستووەتە سەریان. ئەو پەرتەوازەیی جەماوەری کە لە دیمەنی یەکێتی و ڕێکخراوەکاندا دەیبینین بەشێکی ڕەنگدانەوەی پەرتەوازەیی سیاسی و ڕێکخراوەیی پێشووە کە لە فرە بوونی ڕێکخراوە چەپەکان و جیاوازی هەڵوێستەکانیان لەسەر هەندێک بابەت دەردەکەوێت. ئەم جیابوونەوەیە خۆی لە خۆیدا سروشتی و ڕەوایە، بەڵام کاتێک دەگۆڕێت بۆ گرژی و ململانێ کە کاری هاوبەش لاواز دەکات، سێبەری قورسی خۆی دەخاتە سەر هەموو بەشایی بارستایی.

لە کۆتایی سەدەی ڕابردووەوە، هێزە چەپەکانی عێراق ڕووبەڕووی تەحەدای گەیشتن بە کەمترین ئاستی هەماهەنگی هاوبەش بوونەتەوە لە ساتە یەکلاکەرەوەکاندا. جیاوازی لەسەر هەڵوێستە سیاسییەکان، هەر لە مامەڵەکردن لەگەڵ داگیرکارییەوە تا هەڵوێست لەسەر پرۆسەی سیاسی و هەڵسەنگاندنی ئەزموونی چەپ، هەندێک جار لە مشتومڕێکی ڕۆشنبیری بەرهەمهێنەرەوە کە پێشوازی لە ناکۆکی دەکات دەگۆڕێت بۆ گرژییەک کە هاوکاری مەیدانی قورس دەکات سەرەڕای زۆر خاڵی لێکنزیکبوونەوە.
کاریگەری جەماوەری ئەم واقیعە بەرجەستە بوو: گرژییە ناوخۆییەکان توانای چەپی لاواز کرد بۆ ئەوەی خۆی بە شێوەیەکی یەکگرتوو لەبەردەم خەڵکدا نیشان بدات کە پشتیان پێ دەبەست وەک هەڵگری پڕۆژەی گۆڕان.
ئەم واقیعە ڕاستەوخۆ لەسەر ڕێکخراوە جەماوەری و سەندیکاکان ڕەنگی دایەوە. کاتێک هێزە چەپەکان لە پێگەی خۆیان لێک جیا دەبنەوە، سەندیکاکان و فیدراسیۆنەکان لە کاریگەری ئەو لادانە دەرباز نابن، هەندێک جار خۆیان لە بەردەم ڕکابەرییەکاندا دەبیننەوە کە وزەیان بڵاو دەکاتەوە و لە ئەرکی بنەڕەتی خۆیان بە بەرگری کردن لە مافەکانی ئەندامەکانیان لایان دەدات. لەجیاتی ئەوەی هەوڵەکان ئاراستە بکەن بە ڕووبەڕووبوونەوەی پێشێلکارییەکان و داواکردنی مافەکان، ئەو هەوڵانە هەندێک جار لە ململانێی ناوخۆیی نێوان هێزە چەپەکان و ناکۆکییەکاندا وشک دەبن کە نە خزمەت بە کرێکاران دەکات و نە بەرژەوەندییەکانیان.
نەبوونی هەماهەنگی هەروەها شێوازێکی کێبڕکێی لە نێو هەمان بازنەی جەماوەریدا دروست کرد نەک فراوان بوون بەرەو کەرتی کۆمەڵایەتی نوێ کە هێزە چەپەکان هێشتا نەگەیشتوون. ئەنجامەکە ئەوە بوو کە دیمەنی جەماوەری سەرەڕای فرە ڕێکخراوەکان سنووردار مایەوە، چونکە ئەم فرەیی هەمیشە نەبووە هۆی دابەشکردنی کار و چارەسەرکردنی توێژە جیاوازەکان. لەجیاتی ئەوە، بووە هۆی تێکەڵبوون و دووبارەبوونەوە لە هەمان ناوچەدا.
پارادۆکسێکی ئازاربەخش هەیە کە شایەنی بیرکردنەوەیە: چەپ ئاڵای یەکڕیزی لە نێو جەماوەری زەحمەتکێشدا بەرز دەکاتەوە، بەڵام ئەم ڕێبازە ڕێکخراوەییە بێ مەبەست بووە هۆی پەرتەوازەبوونی خەبات و تێکۆشانی هاوبەش و لاوازبوونی یەکێتی و بزووتنەوەی جەماوەری لەسەر زەوی.
لەم چوارچێوەیەدا، بەهای ستراتیجی بنیاتنانی ڕێکخراو و سەندیکای جەماوەری سەربەخۆ ڕوون دەبێتەوە، چونکە ئەو بۆشاییە پێکدەهێنن کە تێیدا تاکەکانی چەپی سەر بە ڕێکخراوە جیاوازەکان دەتوانن شان بە شانی بەرژەوەندی هاوبەشی ڕوون و خاڵی لێکنزیکبوونەوە کار بکەن.

سەندیکاکان و فیدراسیۆنە سەربەخۆکان لۆژیکی خۆیان دەسەپێنن کە لەسەر بنەمای بەرگری لە مافەکان دامەزراوە و ئەم لۆژیکە جیاوازی ئایدیۆلۆژی تێدەپەڕێنێت کاتێک دێتە سەر ڕووبەڕووبوونەوەی دەرکردنی هەڕەمەکی، بەدەستهێنانەوەی مافەکی بەدەستهاتوو، بەرزکردنەوەی مووچە، یان داواکردنی ماف و یەکسانی زیاتر.
ئەزموونی بزووتنەوەکانی یەکێتی و جەماوەر لە چوارچێوەی هاوشێوەدا دەریدەخات کە کاری هاوبەش لە نێو یەکێتیا و فیدراسیۆنە سەربەخۆکاندا وردە وردە کلتوری هاوکاری پتەوتر دەکات و دەسەڵاتی جەماوەری کۆمەلایەتی لەسەر زەوی بنیات دەنێت، کە ئەمەش کاریگەری ئەرێنی لەسەر کەش و هەوای پەیوەندییەکانی نێوان هێزە چەپەکان خۆیان هەیە.

دەرس لە ئەزموونی کاریگەری یەکێتی

ئەزموونی مێژوویی و هاوچەرخ دەریدەخات کە سەندیکاکانی پێشکەوتووخوازی سەربەخۆی کاریگەر زۆرجار فاکتەرێکی سەرەکی بوون لە گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی و سیاسیدا و هێزیان لە ئینتیمابوونیان لەگەڵ ئەم یان ئەو پارتەوە سەرچاوە نەگرتووە، بەڵکو لە ڕەگ و ڕیشەی ڕاستەقینەیان لە بنکەی کرێکاران و جەماوەرییاندا سەرچاوە دەگرێت.
لە تونس، یەکێتی کرێکارانی گشتی تونس سەرەڕای ئەو ناڕەزایانەی کە هەبوون، ڕۆڵی سەرەکی هەبوو لە ڕووخاندنی دیکتاتۆرییەت لە ساڵی 2011 و چوارچێوەیەکی دامەزراوەیی بۆ دیالۆگی نیشتمانی دابین کرد و تا ڕادەیەکی بەرچاو سەرکەوتوو بوو لە گۆڕینی ناڕەزایی جەماوەری بۆ داواکاری ڕێکخراو. قورسایی جەماوەری، کە لە کەرتێکی فراوانی کرێکاران و پیشەگەراندا سەرچاوەی گرتووە، ڕێک ئەو توانایە بوو کە توانای دانوستانی پێ بەخشی کە هەموو پارتە سیاسییەکان پێکەوە نەیانتوانی بەراوردی بکەن.
لە ئەفریقای باشوور، کۆنگرەی سەندیکاکانی کرێکارانی ئەفریقای باشوور کۆڵەکەیەکی بنەڕەتی لە خەبات دژی سیستەمی ئاپارتاید پێکهێنا و نیشانی دا کە سەندیکای سەربەخۆی بەهێز دەتوانێت لە هەمان کاتدا وەک بەرەیەکی بەرگری لە مافەکانی کرێکاران و پلاتفۆرمێک بۆ خەبات لە پێناو کەرامەتی مرۆق، ئازادی و یەکسانی خزمەت بکات، بەبێ ئەوەی لە هیچ پارتێکی سیاسی دیاریکراودا هەڵمژرا بێت.
لە بەرازیل، بزووتنەوەیەکی سەربەخۆی سەندیکای کرێکاران لە کۆتایی حەفتاکان لە کەرتی پیشەسازی ئۆتۆمبیل سەریهەڵدا، بۆ سەرکردایەتی کرێکارانی کارگەکانی ساوپاولۆ لە ڕووبەڕووبوونەوەی دیکتاتۆری

سەربازی، کە نیشانی دا کە مانگرتنی ڕێکخراو ئامرازێکی سیاسی گەورەیە کاتێک لەلایەن یەکێتییەکی پێشکەوتووخوازەوە پشتگیری دەکرێت. ئەم بزووتنەوەیە لە دوایدا پارتی کرێکارانی دروستکرد کە گەیشتە دەسەڵات، لە مۆدێلێکی دەگمەنی بنیاتنانی دەسەڵاتی سیاسی ڕاستەقینە لە کاری سەندیکای جەماوەری.
لە هیندستان، سەندیکاکانی کرێکاران و کرێکارانی چنین لە مێژوودا خەباتی ڕۆژانەی کرێکاران لەسەر مووچە و هەلومەرجی کارکردن بە گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی فراوانترەوە بەستووەتەوە، ئەمەش نیشانی دەدات کە یەکێتییەک کە توانای لەخۆگرتنی جەماوەری بە هەموو جیاوازی ئایینی، نەتەوەیی و چینایەتییانەوە هەیە، دەتوانێت داواکاری ئابووری تەسک تێبپەڕێنێت و خۆی بگۆڕێت بە هێزێک بۆ گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی قووڵ.
سەبارەت بە ئەزموونی هاوچەرخی دیموکراسییەکانی ڕۆژئاوا، چەپی دانمارکی مۆدێلێک پێشکەش دەکات کە شایەنی بیرکردنەوەیە، هەرچەندە ئەویش بێ گومانی گەورە نییە. لە دانیمارک، پارتە چەپ و سۆسیالیستەکان چیتر بژاردەی دامەزراندنی سەندیکای خۆیان یان دەسەزیان نییە، چونکە کۆنفیدراسیۆنی سەرەکی سەندیکاکان کیانێکی سەربەخۆ و بەهێزە. ئەمەش وایکردووە کە کارکردن لەناو سەندیکاکانی سەربەخۆ و بەشداریکردنی چالاکانە لە پێکهاتەکانیاندا ببێتە ڕێگایەکی پراکتیکی بۆ بەرەوپێشبردنی ئاراستەی ڕادیکاڵ و پێشکەوتووخواز لە ناوەوە، لە ڕێگەی قایلکردن، پراکتیک، و خەباتی مەیدانی لە سێکتەرە جۆراوجۆرەکاندا. ئەم ڕێڕەوە یەکێتییەکانی بە قورسایی جەماوەری ڕاستەقینە بەرهەم هێناوە، لە کاتێکدا هێزە چەپەکان لە ناویاندا کاریگەری کۆمەڵایەتی و سیاسی قووڵتر بەدەست دەهێنن لەوەی کە تەنها بە سەرکردایەتی کردنی ڕێکخراوە بچوکەکانی دەسەز پەیوەست بە حزبەکانیان بەدەستیان هێناوە.
ئەوەی ئەم ئەزموونانە بە کۆمەڵە دەری دەخەن ئەوەیە کە سەندیکای سەربەخۆی کاریگەر و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان تەنها بەرگری لە مافە دەستبەجێکان ناکەن. هەروەها دەتوانن بە درێژایی ساڵان، کلتورێکی ڕێکخراوەیی و توانای دامەزراوەیی بنیات بنێن کە وایان لێدەکات ببنە دەسکێک بۆ گۆڕانکاری لە ساتە یەکلاکەرەوەکاندا. ئەمە ڕێک ئەو شتەیە کە چەپی عێراق لە ڕاپەڕینی تشرینی یەکەمی 2019 و دواتردا کەموکورتی هەبوو و دەبێت قیبلەنمای کاری جەماوەری چەپ لە ماوەی داهاتوودا پێک بهێنێت.

پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان وەک بناغەیەکی پراکتیکی بۆ بنیاتنانی یەکێتی و فیدراسیۆنە دێموکراتییە سەربەخۆکان

لێرەدا دەرفەتێکی گرنگ دێتە ئاراوە کە وەک پێویست سوودی لێ وەرنەگیراوە: ئاراستەکردنی هەوڵەکان بە بنیاتنانی سەندیکای کرێکاران، فیدراسیۆنی پیشەیی و ڕێکخراوی کرێکاران، شانبەشانی ڕێکخراوە جەماوەرییەکان، مافەکانی مرۆڤ و فێمینیستی کە کارەکانیان لەسەر بنەمای پەیماننامەکانی نێودەوڵەتی مافەکانی مرۆڤ و مافەکانی ژنان دادەنێن نەک لەسەر بەرنامە و ئاراستەی سیاسی ڕێکخراوە چەپەکان لەم بوارەدا. ئەم بۆچوونە گرنگییەکی زیاتر وەردەگرێت لە وڵاتانی باشووری جیهان کە یەکێتی و بزووتنەوە جەماوەرییەکانیان بەدەست لاوازی پێکهاتەیی توندەوە دەناڵێنن چونکە ئەم پەیماننامانە بناغەیەکی پتەو و شەرعیەتێکی ئەخلاقی و یاسایی دابین دەکەن کە سنوورە ناوخۆییەکان تێدەپەڕێنێت و ڕەهەندێکی جیهانی بە خەباتی یەکێتی دەبەخشێت کە بە تۆمەتی لایەنگری سیاسی و ئایدۆلۆژی ئەستەمە بکرێتە ئامانج.

لە سەرووی ئەم ئاماژەیانە، جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی مرۆڤ کە لە ماددەی بیست و سێیەمیدا مافی کارکردن و هەڵبژاردنی ئازادی کارکردن و هەلومەرجی دادپەروەرانە و گونجاوی کار دەستەبەر دەکات و بە ئاشکرا دان بە مافی هەمووان بە پێکهێنان و چوونە ناو سەندیکاکان دەنێت. تەواوکەری ئەم چوارچێوەیە پەیمانی نێودەوڵەتی مافە ئابووری، کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکانە کە لەلایەن عێراقەوە پەسەند کراوە، کە بە ئاشکرا دەوڵەتان ناچار دەکات ئازادی سەندیکاکان دەستەبەر بکەن و کرێکاران لە پێشێلکارییەکان بپارێزن.

پەیماننامە سەرەکییەکانی ڕێکخراوی کاری نێودەوڵەتی پتەوترین کۆڵەکەی کرداری لەم چوارچێوەیەدا پێکدەهێنن، بەتایبەتی پەیماننامەی ژمارە 87 سەبارەت بە ئازادی کۆبوونەوە و پاراستنی مافی ڕێکخستن، کە مافی دامەزراندن و بەشداریکردن لە ڕێکخراوەکان بەبێ جیاوازی دەستەبەر دەکات. پەیماننامەی ژمارە 98 سەبارەت بە مافی ڕێکخستن و مامەڵەی بەکۆمەڵ، کە کرێکاران لە هەر دەستوەردانێک لە کاروباری سەندیکاکان دەپارێزێت. پەیماننامەی ژمارە 29 سەبارەت بە کاری زۆرەملێ؛ پەیماننامەی ژمارە 105 سەبارەت بە هەڵوەشاندنەوەی کاری زۆرەملێ؛ و پەیماننامەی ژمارە 111 سەبارەت بە جیاکاری لە دامەزراندن و پیشەدا، کە هەموو جۆرە جیاکارییەک لە ژینگەی کاردا قەدەغە دەکات.

سەبارەت بە پرسی تایبەتی مافەکانی ژنان، پەیماننامەی نەهێشتنی هەموو شێوەکانی جیاکاری دژی ژنان (CEDAW) گشتگیرترین و ناچارترین سەرچاوەیە کە دان بە تەواوی مافە سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکانی ژنان دەنێت بەبێ هیچ مەرجێک. بەیاننامەی پەکین و پلاتفۆرمی کرداری تەواوکراوە کە تا ئەمڕۆش بە یەکێک لە گشتگیرترین

بەڵگەنامە نێودەوڵەتییەکان دادەنرێت کە باس لە کێشەکانی ژنان و پێداویستییەکانی تواناکردنیان دەکات.
ئەوەی شایەنی جەختکردنەوەیە ئەوەیە کە ئەوەی ئەم پەیماننامانە لەخۆ دەگرێت لە جەوهەری خۆیدا هاوتایە لەگەڵ ئەوەی هەموو هێزە چەپەکان وەک داواکاری لە بواری مافەکانی کرێکاران و مافەکانی جەماوەر و مافەکانی ژنان پێشی دەخەن، لە هەمان کاتدا قووڵیان دەکاتەوە و چوارچێوەیەکی یاسایی نێودەوڵەتییان بۆ دابین دەکات.
بنچینەی خەبات لەم سەرچاوەیانەدا نەک تەنها چوارچێوەیەکی یاسایی و ئەخلاقی بەهێز بۆ خەباتی یەکێتی و جەماوەر و فێمینیستی دابین دەکات، بەڵکو یارمەتیدەرە بۆ کەمکردنەوەی هەستیاری تۆمەتی سیاسی کردنی حیزب لەناو یەکێتییەکان، فیدراسیۆن و ڕێکخراوە جەماوەرییەکاندا، چونکە داواکارییەکان لە دروشمی ئایدیۆلۆژیای گشتییەوە دەگۆڕدرێن بۆ مافێکی دانپێدانراو لە ئاستی نێودەوڵەتیدا کە دەتوانرێت لە بەردەم کۆمەڵگا و دەسەڵاتداراندا بەرگری لێبکرێت.

ئابووری بەکرێگیراو و ئاڵۆزییەکانی ڕێکخستنی یەکێتی

بۆ ئەمانە دەبێت تەحەدایەکی پێکهاتەیی سروشتی بەکرێگیراوی ئابووری عێراق و هەرێمی کوردستان زیاد بکرێت، کە زۆربەی وڵاتانی بەرهەمهێنەری نەوت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هاوبەشی هەیە، کە ڕێکخستنی سەربەخۆی یەکێتی دەکات بە بابەتێکی زۆر ئاڵۆز و پێویستی بە بیرکردنەوەی زانستی ورد هەیە. کاتێک بەشێکی زۆری هێزی کار پشت بە مووچەی دەوڵەت و کەرتی گشتی دەبەستێت، پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی پشت بەستن بە دەسەڵات دروست دەبێت کە بۆشایی بۆ ڕێکخستنی سەربەخۆ سنووردار دەکات و پاڵنەری ناوخۆیی بەرەو ئەو دەسەڵاتە لاواز دەکات.
ئامارە فەرمییەکان قووڵایی ئەم پشتبەستنە ئاشکرا دەکەن: داهاتی نەوت لە حەوت مانگی یەکەمی ساڵی 2024 نزیکەی 89٪ی کۆی بودجەی گشتی عێراق پێکهێناوە، لە کاتێکدا داتاکانی نیوەی یەکەمی ساڵی 2025 ئاماژە بەوە دەکەن کە نەوت نزیکەی 92٪ی کۆی داهاتی وڵاتی پێکدەهێنێت، بەمەش عێراق یەکێکە لەو وڵاتانەی کە لە ڕووی ئابوورییەوە زۆرترین پشت بە تاکە سەرچاوەیەک دەبەستێت لە جیهاندا. و بەرتەسککردنەوەی بۆشایی بۆ هەر یەکێتییەکی سەربەخۆیی ڕاستەقینە لە ڕووبەڕووبوونەوەی دەوڵەتێک کە هەردوو ئامرازی سزادان و پاداشتی لەخۆگرتووە.
لە ئابووری بەرهەمهێناندا، کرێکاران بەرەو ڕێکخستنی سەندیکاکان دەڕۆن چونکە توانای دانوستاندنیان لەگەڵ خاوەنکارە تایبەتەکان پێویستی بە کاری کۆمەڵی ڕێکخراو هەیە. لە ئابووری کرێداردا،

لۆژیکێکی جیاواز زاڵە: پەیوەندی نێوان هاووڵاتی و دەوڵەتێک کە کرێ دابەش دەکات، کە داواکاری کرێکاران لە ململانێ لەسەر مافە گرێبەستییە ڕوونەکان دەگۆڕێت بۆ هەوڵێک کە دەورەدراوە بە نیگەرانی دەربارەی ئاسایشی کار و سەقامگیری بژێوی.
ڕەنگە ڕوونترین نموونە ئەوە بێت کە لە کاتی ڕاپەڕینی تشرینی یەکەمی 2019 لە عێراق ڕوویدا، ئەو ڕاپەڕینە جەماوەرییە گەورەیەی کە تەواوی سیستەمی سیاسی هەژاند کاتێک سەندیکاکانی ئێستا نەیانتوانی تەوژمی شەقامەکان بگۆڕن بۆ مانگرتنی کرێکارانی ڕێکخراو کە پرۆسەی بەرهەمهێنان ڕادەگرێت و حکومەت ناچار دەکات وەڵام بداتەوە. چونکە زۆرینەی کرێکارانی ناڕازی فەرمانبەری حکومەت بوون کە ڕاستەوخۆ بە مووچەی دەوڵەتەوە بەستراون و خۆیان ڕووبەڕووی هاوکێشەیەکی ئازاربەخش دەبنەوە: یان ناڕەزایی دەرببڕن و دەرئەنجامە پیشەییەکانی هەڵبگرن، یان بێدەنگ بن و تاکە سەرچاوەی داهاتیان بپارێزن.
له هه رێمی کوردستان ئه م شێوازه به چڕی زیاتر ده رکه وتووه ئەمە شاهیدی شەپۆلی بەردەوامی ناڕەزایی بووین لەسەر دواکەوتنی پێدانی مووچە، بەڵام ئەم خۆپیشاندانانە لەخۆوە و پچڕ پچڕ بوون و نەیانتوانی بگۆڕن بۆ بزووتنەوەیەکی سەندیکای ڕێکخراو و بەردەوام. هۆکاری سەرەکی ئەوەیە کە کرێکاری کورد کە لە هەمان کاتدا داوای مافەکانی خۆی دەکات دەزانێت کە ئەوان بە تەواوی پشت بەو حکومەتە دەبەستن کە ناڕەزایی دەردەبڕن و ڕێکخستنی سەربەخۆی سەندیکاکان دەکاتە مەترسییەکی شەخسی کە تاک بە تەنیا بەرگەی بگرێت
ئەم واقیعە پێویستییەکی بەپەلەی بە سەندیکاکان دەرخستووە کە وردە وردە هۆشیاری دروست دەکەن کە مافی سەندیکاکان یاخیبوون لە دژی دەوڵەت نییە، بەڵکو گەرەنتییەکە بۆ کەرامەتی کرێکار لە بەرامبەر هەر دەسەڵاتێکدا، و پاراستنی کۆمەڵ وەک بەدیلێکی لاوازی تاک پێشکەش دەکات.
ئەم واقیعە بانگهێشتی چەپ دەکات بۆ پەرەپێدانی سیاسەتی یەکێتی جیاواز کە تایبەتمەندی ژینگەی کرێنشین لەبەرچاو بگرێت، نەک دووبارەکردنەوەی ئەو مۆدێلانەی کە لە چوارچێوەی ئابووری جیاوازدا لەدایک بوون. ئەم سیاسەتانە پێویستی بە تەرکیز کردنە لەسەر بنیاتنانی وردە وردەی هۆشیاری کۆمەڵایەتی کە یەکێتی و مافەکانی جەماوەر دەستبەرداربوون نین کە لەلایەن دەسەڵاتەوە پێدراو و لێی دەکشێنرێنەوە. ئەوان مافێکی سروشتین کە لە پەیماننامە نێودەوڵەتییەکاندا گەرەنتی کراوە و بە هاووڵاتیبوونی تەواو پەیوەستە.
هەروەها پێویستیان بە فراوانکردنی چەمکی ڕێکخستن هەیە بۆ

داواکردنی شەفافییەت لە دابەشکردنی سامانی بەکرێگیراو و لەپرسینەوە بە ئەوانەی بەڕێوەی دەبەن.

ڕێکخراوە بەخشەرە نێودەوڵەتییەکان و پرسی سەربەخۆیی

هیچ خوێندنەوەیەک بۆ دیمەنی یەکێتی و پەرتەوازەیی جەماوەری تەواو نابێت بەبێ ئاماژەکردن بە ڕۆڵی ڕێکخراوە بەخشەرە نێودەوڵەتییەکان.

دادپەروەری پەیوەستی بە دانپێدانان بەوە هەیە کە پارەی نێودەوڵەتی و شارەزایی جیهانی یارمەتیدەر بووە لە پاڵپشتیکردنی سەندیکای ڕاستەقینە و مافەکانی مرۆڤ و چالاکی جەماوەری لە قۆناغە جیاجیاکاندا و زۆرێک لە ڕێکخراوەکان سوودیان لەم پاڵپشتییە وەرگرتووە لە بنیاتنانی تواناکانیان و فراوانکردنی ئامادەبوونیان.

لەگەڵ ئەوەشدا لایەنێکی تری ئەم وێنەیە هەیە کە پەیوەستی بە بیرکردنەوەیەکی ڕەخنەیی ڕاشکاوانە هەیە، بەتایبەتی سەبارەت بەو ڕێکخراوانەی کە بە حکوومەتە سەرمایەدارەکانی ڕۆژئاواوە بەستراون و لە کۆتاییدا ڕەنگدانەوەی سیاسەت و بەرژەوەندییە ستراتیژییەکانی وڵاتەکانیان لە ناوچەکەدا دەکەن.

زۆرێک لەم ڕێکخراوانە پارەی خۆیان بە شێوەیەک ئاراستە کردووە کە خزمەت بە ئەجێندای پەرەپێدانی مۆدێلێکی تایبەتی "کۆمەڵگەی مەدەنی" بکات، مۆدێلێک کە جەخت لەسەر چاکسازی لە سیستەمی چینایەتی ئێستادا دەکات و خۆی لە بەرەنگاربوونەوەی پێکهاتە ئابوورییە سەرەکییەکان بەدوور دەگرێت، لە کاتێکدا یەکێتییەکان و فیدراسیۆنەکان پەراوێز دەخات بە ئاراستەیەکی چینایەتی ڕوون و کرێکاری ڕادیکاڵ و داواکارییە جەماوەرییەکان.

ئەمەش بووە هۆی سەرهەڵدانی ئەو ڕێکخراوانەی کە بە خزمەتکردنی پێداویستییەکانی ڕاپۆرت و پرۆژەکان زیاتر لە پێداویستی بنکە جەماوەرییەکانیان دیزاین کراون، ئەو ڕێکخراوانەی کە بە کۆتایی خولی پارەدان کۆتایی دێن و هیچ پێکهاتەیەکی دامەزراوەیی پتەو لە دوای خۆیان بەجێ ناهێڵن.

لە ئاستێکی قووڵتردا، ئەم شێوازە تەرخانکردنە یارمەتیدەر بووە لە دووبارە کێشانەوەی نەخشەی ئەولەویاتی خەبات، لەگەڵ سەرچاوە و وزەی مرۆیی کە دەکرا بۆ بنیاتنانی یەکێتییەکی بەهێزی سەربەخۆ و بزووتنەوەیەکی جەماوەری ئاراستە بکرێت لە جیاتی ئەوە بەرەو چالاکی و پرۆژەی کاتی ئاراستە دەکرێت.

ئەمە هەندێک جار لەگەڵ بەهێزکردنی دیاردەی تاکەکەسی کردن لە سەندیکاکان و ڕێکخراوەکاندا دەبوو، کە پەیوەندی لەنێوان سەرمایەدار و تاکەکانی دیاریکراو دروست بوو نەک لەنێوان

سەرمایەدار و ڕێکخراوەکە وەک دامەزراوەیەکی کۆمەڵایەتی.
ئەمە پێکهاتەی بەشداربووی لاواز کرد و سەرکردایەتی هەندێک ڕێکخراوی کرد بە ئیمتیازاتی شەخسی پەیوەست بە دەستگەیشتن بە تۆڕەکانی دارایی دەرەکی، نەک دەربڕینی متمانەی بنکەی جەماوەری.
ئەمە بانگەوازێک نییە بۆ دوژمنایەتییەکی ڕەها بەرامبەر هەموو هاوکارییە نێودەوڵەتییەکان. هاوخەباتی نێودەوڵەتی ڕاستەقینە لەگەڵ بزووتنەوەکانی کرێکار، سەندیکا، جەماوەر و فێمینیستی هەیە کە لە لایەن ڕێکخراوەکانی کرێکاری و مافەکانی مرۆڤی نێودەوڵەتی سەربەخۆ وەک کۆنفیدراسیۆنی سەندیکای کرێکارانی نێودەوڵەتی و ڕێکخراوە جۆراوجۆرەکانی مافی مرۆڤ و فێمینیستی بەرجەستە کراوە.
بانگەوازەکە بۆ هۆشیاری ڕەخنەیی چینایەتی لە مامەڵەکردن لەگەڵ بودجەی حکومەتی ڕۆژئاوا و پابەندبوون بەو پرەنسیپە کە ئەولەویەتی یەکێتی و بزووتنەوەی جەماوەری دەبێت لە پێداویستی کرێکاران و خەڵکەوە دەربکەوێت نەک لە هەلومەرجی سەرمایەدارەکانەوە، وە سەربەخۆیی بەیاردان مەرجێکی بێ گفتوگۆیە بۆ گوێدانە بەهای ئەو پارەیەی پێشکەش دەکرێت.

هۆشیاری نوێ و پێویستی دووبارە هەڵسەنگاندن: بەرەو چەپێکی جەماوەری یەکگرتوو

نەبوونی سەندیکا، فیدراسیۆن و ڕێکخراوی بەهێز و سەربەخۆ چەپی لاواز کردووە بەشێوەیەک کە زیاتر لەوەی کە لە ڕواڵەتدا دەبینرێت.
کاتێک ساتەوەختی یەکلاکەرەوە لە مێژووی ناڕەزایی و ڕاپەڕینە جەماوەرییەکاندا هات، چەپەکان خۆیان لە بۆشاییەکی ڕێکخراویدا دەبیننەوە: هیچ یەکێتییەک نەبوو بتوانێت خۆپیشاندانەکان بگۆڕێت بە مانگرتنی ڕێکخراو کە دەسەڵاتدارانی فەرمانڕەوا لە بەغدا و هەولێر ناچار بکات وەڵام بدەنەوە، هیچ بزووتنەوەیەکی خوێندکارانی یەکگرتوو بە دەسەڵاتی دامەزراوەیی ڕاستەقینە و هیچ ڕێکخراوەکی فێمینیستی کاریگەر نەبوو کە بتوانێت تووڕەیی جەماوەری بگۆڕێت بە داواکاری بەردەوام. لە جیاتی هەموو ئەمانە، دەیان ڕێکخراوی بچووکی ڕکابەر لەگەڵ هەماهەنگی سنووردار و ناکۆکی ڕێکخراوەیی دووبارە بووەوە.
دەیان ساڵی ڕابردوو گۆڕانکاری بنەڕەتی لە شێوازی بیرکردنەوە و ڕێکخستنی خەڵک بەخۆیەوە بینیوە کە هیچ هێزێکی سیاسی جددی ناتوانێت پشتگوێی بخات. شۆڕشی دیجیتاڵی نەخشەی هێز و کاریگەری کێشایەوە و تۆڕە ئاسۆییەکان و دەستپێشخەرییە سەربەخۆکان توانای بەدەستهێنانی بەرفراوانی مەیدانی لە کاتێکی پێوانەیی دا دا. بزووتنەوە ناڕازایەتییەکان، لە گۆڕەپانەکانی عێراقەوە تا بزووتنەوەکانی

دادپەروەری کۆمەڵایەتی لە سەرانسەری جیهاندا، نیشانیان داوە کە ڕێکخستنی ئاسۆیی نەرم توانای بەرهەمهێنانی وزەیەکی گەورەی هەیە کە پێکهاتە زۆر مەرکەزییەکان ناتوانن بەراوردی بکەن.
بۆ ئەمە دەبێت گۆڕانێکی قووڵ لە سیستەمی بەهای نەوەکانی نوێ زیاد بکرێت بەرەو پلۆرالیزمی ڕۆشنبیری و شەفافی□ت و ڕەتکردنەوەی مەرکەزییەتی زیادەڕەوی. گەنجانی ئەمڕۆ لە کەلتوورێکدا گەورە بوون کە دەستگەیشتنی دەستبەجێ بە چەندین سەرچاوەی زانیاری هەیە، توانای ڕەخنەیی و بەراوردکاریی بەرزیان هەیە، و شەفافی□ت لە بڕیاردان و بەرپرسیارێتی لە بەکارهێنانی سەرچاوەکان وەک مەرجی سەرەکی بۆ بەخشینی متمانە بە هەر رێکخراوێک دادەنێن.
هەروەها ئێمە شاهیدی بەرزبوونەوەیەکی بەرچاو بووین لە مۆدێلەکانی سەرکردایەتی بەشداربووی بەکۆمەڵ. ئەزموونی سەرکەوتوو ل□ ب□زووتنەوە کۆمەڵایەتییە هاوچەرخەکاندا ئەوە دەردەخات کە سەرکردایەتی دابەشکراو لە نێو گروپەکاندا دەردەکەوێت بەردەوام و کەمتر لاوازە لە مۆدێلی سەرکردایەتی تەوەرەیی تاکەکەسی.
ل□ بەر ڕۆشنایی ئەم هەموو گۆڕانکارییانە بەیەکەوە، خەڵک بەتایبەتی کچان و کوڕانی گەنج لە گۆڕەپانەکانی خۆپیشاندان چیتر متمانەیان بە سەندیکاکان و ڕێکخراوەکانی سەر بە پارتەکان نەماوە. ئەوان شێوەی ئاسۆیی ڕێکخستن و دەستپێشخەری سەربەخۆیان پێ باشترە کە ڕێز لە سەربەخۆیی ڕۆشنبیرییان بگرێت، ڕێگە بە بەشداری ڕاستەقینە بدات لە بڕیارداندا، و تێکەڵ بە هەمەچەشنی وەک سەروەت و سامانێک نەک بارگرانی.
بەشێکی زۆر لە گەشەسەندن، بەتایبەتی لە نێو گەنجاندا، ناڕەحەتی خۆیان نیشان دەدەن لە کاری تەقلیدی حزبی. ئەم دیاردەیە شایەنی بیرکردنەوە و لێکۆڵینەوەی جدییە بۆ تێگەیشتن لە ڕەگەکانی و شیکردنەوەی وردی نەک بە ڕەتکردنەوە و ئیدانە کردن ڕووبەڕوویان ببنەوە و ئەمەش پێویستی پەرەپێدانی فۆرمی ڕێکخراوەیی دیموکراتی و کۆمەلایەتی و نەرمتر بەسەر چەپدا دەسەپێنێت
ئەم لۆژیکە نوێیە لەوانەیە دەرفەتێکی ڕاستەقینە بۆ نوێکردنەوەی ڕۆشنبیری و ڕێکخراوەیی و فراوانکردنی بنکەی کۆمەڵایەتی ل□ بەردەم چەپدا بڕەخسێنێت. هەڵبژاردن چیتر لەنێوان بنیاتنانی ڕووکەشێکی دڵسۆز یان وازهێنان لە کاری جەماوەری نییە. لەنێوان بەردەوامبوون لە پەرتەوازەیی یان گواستنەوەیە بەرەو بنیاتنان و پشتگیری یەکێتی و فیدراسیۆنە پێشکەوتووەکانی سەربەخۆی بەهێز کە تیایدا تاکەکانی چەپ لە هەموو ئاراستەیەکەوە پێکەوە کار دەکەن.
ڕێگای یەکگرتنی ڕاستەقینە لەسەر زەوی بە دوو ڕێڕەوی تەواوکەردا تێدەپەڕێت کە هیچکامیان بەبێ ئەوی تریان ناتوانن بوەستێنرێن:

یەکەم تراک: یەکێتی و کاری جەماوەری. بەشداری بەکۆمەڵ لە بنیاتنانی سەندیکای کرێکارانی پێشکەوتووخوازی بەهێز و فیدراسیۆن و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان کە هەمووان کۆدەکاتەوە بە گوێدانە ئینتیمای ڕۆشنبیری و نەتەوەیی و ئایینی لە دەوری بەرژەوەندییە هاوبەشەکان و داخوازییە گرنگەکانیان. لەناو ئەم ڕێکخراوە سەربەخۆیانەدا، کەسانی چەپ دەتوانن باشترین ئەو شتانە پێشکەش بکەن کە هەیانە: بەهاکانی دادپەروەری کۆمەڵایەتی، هاوپشتی و تێکۆشان بە کەرامەتی و یەکسانی مرۆق.

ڕێڕەوی دووەم: کاری سیاسی و ڕێکخراوەیی. هەماهەنگی و کاری هاوبەش لەسەر ئاستی پارتی و سیاسی لە چوارچێوەی هاوپەیمانی هەمەجۆر، لەسەر ئاستی وڵات یان پارێزگاکان یان لە دەوری داواکاری دیاریکراو، وەک هەنگاوی وردە وردە بەرەو بنیاتنانی چوارچێوەیەکی چەپی پێشکەوتووخواز فراوان و یەکگرتوو و فرە پلاتفۆرم کە هەموو هێزە چەپ و پێشکەوتووەکان لەپاڵ سەندیکاکان و ڕێکخراوە کرێکارییەکان و بزووتنەوە جەماوەرییەکان بەپێی خاڵەکانی لێکنزیکبوونەوەی هەنووکەیی بگرێتەوە. گۆڕینی بارودۆخی عێراق و هەرێمی کوردستان پێویستی بەکۆکردنەوەی هەموو ئەو وزانە هەیە لە پڕۆژەیەکی یەکگرتوودا

شایانی جەختکردنەوەیە کە ئەم وتارە بانگەشەی ئەوە ناکات کە نەخشەڕێگایەکی ئامادە یان ڕەچەتەیەکی تەواوی ڕێکخراوەیی پێشکەش دەکات. هەنگاوە پراکتیکییەکان، میکانیزمەکانی دەستپێکردن و وردەکارییەکانی جێبەجێکردن لە بوارە جیاوازەکاندا لە بنەڕەتدا بابەتێکن کە پێویستی بە دیالۆگێکی کراوەی کۆمەلایەتی لە نێوان هێزە چەپەکان، بزووتنەوەی سەندیکاکان و خودی ڕێکخراوە جەماوەرییەکاندا هەیە.

مەبەستی سەرەکی ئەم خوێندنەوەیە هاندانی ئەم دیالۆگە و پەروەردەکردنی بە پرسیاری جددییە، بەو هیوایەی ببێتە هۆی گفتوگۆیەکی ڕۆشنبیری و پراکتیکی کە یارمەتیدەر بێت بۆ پەرەپێدانی دیدگاکە و بنیاتنانی وەڵامی هاوبەش.

ئەمە مانای کاری جەماوەری ڕاستەقینەیە لە سەردەمی ئێمەدا: خزمەتکردنی کرێکارانی دەست و مێشک، بنیاتنان و یەکخستنی دەسەڵاتیان، و بەشداریکردن لە گۆڕینی ژیانیان بۆ باشتر، و بەرجەستەکردنی بەهاکانی چەپ لە پراکتیکی ڕۆژانەدا نەک تەنها لە گوتاری سیاسیدا.

هێزی ڕاستەقینەی چەپ تەنها لە پێشنیارە ڕۆشنبیری و پێگە سیاسییەکانیدا نییە، بەڵکو لە توانای دامەزراندنی دامەزراوە سەربەخۆکان، دوور مەودا، پێشکەوتووخوازانە، کە لە ژیانی ڕۆژانەی

خەڵکدا ڕەگ و ڕیشەیان داکوتاوە و توانای بەرگری لە بەرژەوەندییەکان و مافەکانیان و گۆڕینی وزە کۆمەڵایەتییەکانیان بە هێزێکی ڕاستەقینە بۆ گۆڕان هەیە کە ڕێگە بەرەو ئەڵتەرناتیقی سۆسیالیستی دەکاتەوە.

□. سەرچاوەکان

ئەزموونی سەندیکای کرێکاران

[1] تونس: ڕۆڵی یەکێتی کرێکارانی گشتی تونس (UGTT) لە شۆڕشی 2011 و گواستنەوەی دیموکراسی https://internationalviewpoint.org/spip.php?article5575

[2] ئەفریقای باشوور: پێکهێنانی COSATU و ڕۆڵی لە تێکۆشانی دژی ئاپارتاید https://sahistory.org.za/article/congress-south-african-trade-unions-cosatu

[3] بەرازیل: بزووتنەوەی سەندیکای کرێکارانی سەربەخۆ و پێکهێنانی پارتی کرێکاران https://en.wikipedia.org/wiki/Workers%27_Party_%28Brazil%29

[4] هیندستان: مێژووی بزووتنەوەی کرێکاری و پەیوەندییەکەی بە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی نەتەوەیی https://thelaw.institute/introduction-to-law/india-labour-movement-historical-overview/

[5] دانیمارک: کۆنفیدراسیۆنی سەندیکاکانی کرێکارانی دانمارک https://en.wikipedia.org/wiki/Danish_Trade_Union_Confederation

ئابووری بەکرێگیراوی عێراق

[6] سندوقی دراوی نێودەوڵەتی، ڕاوێژکاری ماددەی چوارەم سەبارەت بە عێراق 2025 https://www.imf.org/en/news/articles/2025/07/08/pr-25243-iraq-imf-executive-board-concludes-2025-article-iv-consultation

[7] سندوقی دراوی نێودەوڵەتی، ڕاپۆرتی عێراق 2024 https://www.imf.org/en/news/articles/2025/05/15/mcs-iraq-concluding-statement-of-the-2025-imf-article-iv-mission

---

وتارەکە لە هەمان کاتدا بە زمانی ئینگلیزی لە ماڵپەڕی چەپی جیهانی ZNetwork بڵاوکرایەوە کە وەرگێڕدراوە و بە دەیان زمان

بەردەستە کە لەلایەن ماڵپەڕەکەوە پشتگیری دەکرێن.
https://znetwork.org/znetarticle/the-left-trade-unions-and-mass-organizations

---

زەینیبوونی زمان.. سەباح ڕەنجدەر

١

پەخشانەشیعر, وەك هێزێکی خۆڕاگر و پێداگر. دژ بە دەسەڵاتی زاڵی شیعری کلاسیکی نەهاتووە و نییە. ڕووداوێکی سروشتی شیعرییە. ترپە و ئاواز و نەوای دیاریکراو لە پەخشانە شیعردا هەیە، بەردەوام کارا و چالاکانە دووبارە دەبێتەوە، بەڵام کێشی دیاریکراوی نییە، بەڵکو کێشی زەینی هەیە، بەردەوام کارا و چالاکانە دووبارە دەبێتەوە. ترپە و ئاواز و نەوا و کێش لە هەموو وشەیەکدا ناوەندی سەرنجن، بەڵام لە هەموو بەکارهێنانێکدا وەک یەک دەرناکەون و نابنە ناوەندی سەرنج. لە چۆنیەتی بەکارهێناندا جیاوازییان وەک هەستی پێشگۆزان و هێزی تێگەیشتن و گۆڕینی شێوەی هێز دەردەکەوێ, دەوری ئەندازیاری دەروونی، کاریگەری ئێستێتیکی، پێوانە و پێوەری زمانی هەمەلایەنی دەبینێت.

2

شیعر وەك دیاردە و هێز. دیدی دۆزینەوەی نهێنییەکانی گەردوونی نییە، بەڵام دەتوانێت ببێتە دەنگی مرۆڤی هاوچەرخ و بە هێزی جوانپەروەری هەنگاو بنێت. ئەو شتانەی لەناو هەست و سۆز و ئارەزووەکانی مرۆڤدا هەن، لە شوێنی خۆیان دەبن بە شیعر. ئەو شوێنانەی شیعریش گرنگن، کە سەرسامیمان لەناوی دەمێنێتەوە و هەستی دەق دانابەزێ، خوێنەری نموونەیی لەگەڵ خۆیدا دەهێڵێتەوە، بۆ ئەوەی بتوانین لەسەر ئەم ئەستێرە، ئەستێرەی شیعر بمێنینەوە. لە سەرەتاوە پێویستە تێبگەین. خوێنەر دەتوانێت بە ڕۆژێك، یان چەند ڕۆژێك کتێبێك بخوێنێتەوە، ڕەنگە کتێبێکی قەبارە گەورەش بێت.
لە هەقیقەتدا ئەم کتێبە بە چەند ساڵێك نووسراوە، نموونە سەرجەم چیرۆکەکانی عەبدوڵڵا سەڕاجم لە ماوەی مانگێکدا خوێندەوە. لەخۆیدا بەرهەمی بەردەوام نووسینی نیوسەدەبوون، ڕەنگە زیاتریش.

ئاستی سەرنج و وردبینی نووسەر ڕاگری سەنگە. داهێنان بە پلەی یەکەم کاتە. کاتیش دنیایەکە بۆ ئەوەی داهێنان بدۆزیەوە، کە هەوڵی بۆ دەدەیت. هەرگیز شیعری جۆڕێبی و باوێشکێ شیعرم پەسەند نەکردووە. لە وێنەیەك، یان لە ڕستەیەکیدا سەرسامیم لەناوی نەمابووبێتەوە، بەردەوامیش نەگەڕێتەوە لام. سوودیش لەو سەرسامیانەی خۆم وەردەگرم، سەرسامی بیر بە کارایی دەهێڵێتەوە. وەك سەرچاوەیەکی پێشنیاز کراو و جۆراوجۆریش بینینم لەناوی قووڵ و ورد کردووەتەوە. تا بزانم لەکوێ جوانیم هێناوە, لەکوێش بینینم لەناوی قووڵ و ورد دەکەمەوە و کاریگەر دەبم، لە کوێشی لە دەوروبەر و لە بارودۆخ و واتای لەپڕ ورد دەبمەوە، زۆر جاریش بووە بابەتێکم خوێندووەتەوە سست و بێ هەست بووە، هیچ فەزا و بواری سەرنجڕاکێشی تێدا نەبووە. هەر بۆ ئەوە خوێندوومەتەوە تا بزانم بۆ سست و بێ هەستە، فەزا و بواری سەرنجڕاکێشانی تێدا نییە.

زمان خراپ بەکاربهێنرێت. هەست بە تاریکی پەیوەندی نێوان وشە و دەستەواژە و ئازاری ڕستە دەکەم.

زانایان، زانایانی باڵا تێدەکۆشن سەراپای گۆی زەوی لە پیسبوونی ژینگە بپارێزن. شاعیرانیش، شاعیرانی باڵا تێدەکۆشن گۆی زەوی لە پیسبوونی شیعری نائێستێتیکی بپارێزن.

شیعر بە بەخشندە و میهرەبان دەزانم، ژیانی نووسین هاتووەتە ناخمەوە و بووەتە پرسی ژیانم، لە ئەفسانە فۆلکلۆرییەکان بەهرە وەردەگرم. هەوڵم داوە بەرپرسیاریەتی خۆم بەرانبەر پاکڕاگرتنی ژینگەی شیعر وەربگرم و ڕایبگرم، من فەزایەکی ئازادیم دۆزییەوە و زانیم چۆن نەستم بەکاربهێنم. بیرۆکەیەك، بیرۆکەیەکی دی. خەونێك، خەونێکی دی دادەگیرسێنێ.

شیعر، شیعری بێگەرد لە سەرووی توانای مرۆڤەوە نییە. لە نێوان دێڕەکانی بێگەردی خۆیدا خاوەنی پەیامێکە، پەیامی ئێستێتیکی مرۆڤایەتی. ئەزەلی و ئازاد و خوڵقاندنی دنیایەکی ئەفسانەیی.

٣

شێوەکار لە تیۆر و بنەماکانی هونەری شێوەکاری تێگەیشت و قووڵ بووەوە، لە پراکتیکیدا داهێنەر دەبێ، نموونە قەرەنی جەمیل. بە پێچەوانەوە، شاعیر لە تیۆری شیعری قووڵ بووەوە لە داهێنان بێهرەی کز و تەنك دەبێت، ناتوانێت ئاراستەیەکی نیمچە ڕوونی بوون و هەرمانمان پێ بناسێنێت. جوانی و زمان بنچینەی بەشی سەرەکی چالاکیی سروشت و مرۆڤن، یان پەیوەندی ڕاستەقینەی سروشتن لەگەڵ مرۆڤدا.

کاتێك لە وردەکاریەکانی سروشت و نەخشی وەرزەکان و دۆخی ناکۆکییان ورد دەبمەوە، دێنە خانەی کردە و کارەوە، بابەتەکەی لێی وردبوومەتەوە خۆی کاریگەری دەنوێنێ، سروشت لەناو کاریگەریەکە

دادەڕێژمەوە.
برین، کە تازەبوو، تووڕەبوونی لەگەڵ دایە. ماوەیەکی دیاریکراوی بەسەرداچوو. ساڕێژنابێ، بەڵام دادەمرکێتەوە. تووڕەبوونەکە تەنکدەبێ و دەبێتە بیرکردنەوە، کە بووە بیرکردنەوە ئینجا دەینووسم.

بۆ مەبەست تێمومژاوی نانووسم. سروشتی شێوازم ئەم داوایەم لێ دەکات، بەهۆی مەیل و خولیا و هەستەکانەوە پشتگیری لە شێواز دەکەم. بە ناخمدا ڕۆچووە و چالاکی کردووم. شێواز دروستکەری خوێنەریشە. شیعر لەناو ئەزموون و یادەوەری و بۆچوونمدا خاسیەتێکی خۆڕسکانەیە، لە کەلەپووری نەتەوەی خۆم ورد دەبمەوە و شەرمی لێ دەکەم. لە پێشوازی هەر هاتوویەکی هاوچەرخیشدا دەوەستم و باسکی لە باوەشگرتنی بۆ دەکەمەوە و ورەم وەبەر دەدا، خۆراکی پێ وزەی ئەدەب و هونەر و شارستانەتی کورد و هەموو جیهان دەخۆم، ئەگەر وزەیەك، وزەیەکی داهێنەرانە هی کەسی خۆشم نەبێت. لە ڕێگای خوێندنەوە هاتبێتە ناو خوێن و گۆشتمەوە. خوێن و گۆشتمی پێ وزە کردبێت. شەرمی لێ ناکەم، وەری دەگرم، بە زاوزێی خوێن و گۆشتی خۆم و خەیاڵاتی بلیمەتانی دەزانم, گەڵاڵە و هەرسی دەکەم.

شیعر بەویستی هونەری گەیشت، لە خوێنەری گشتی دوور دەکەوێتەوە. شیعری خۆم بە پێوەری شیعری بێگەرد پێوانە دەکەم، دەپرسم ئاخۆ دوای ساڵانێك لەناو خوێنەراندا دەمێنمەوە، یان لادەکەوێ و من و تۆیەکی تێدا نادۆزرێتەوە. هەوڵ دەدەم لە ڕێگای شیعرەکانمەوە. لە بەشێکی جیهان، بەشێکی بچووکیش بێت دەنگێکم هەبێت. ئەم و ئەوێکی تێدا بدۆزرێتەوە.

٤

شیعر پارێزگاری کردنە لە کرۆکی پرسیار و ڕۆح و هەست. تێیدا دەگەڕێمەوە ناخی بوون و بە کرۆکی پرسیار و ڕۆح و هەستی خۆم دەگەم، هەروەها کرۆکی پرسیار و ڕۆح و هەست لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی دی دەگوازێتەوە. بڕواشم بۆ درووشمی نوێبەخشی نەماوە، کە ماوەیەک، ڕەنگە ماوەیەکی زۆریش بێت. لێ دۆخی یاخیبوونی مابووبێتمەوە، ناشمەوێ ببم بەو کەسەی، کە ئەوانی دی دەیانەوێ.

نوێبەخشیی شیعری کوردی بەشێك، ڕەنگە بەشێکی زۆریش بێت. نوێبەخشییەکی سەرچاوەیی نییە. ماندووبوونی داهێنەران لە بەر چاو دەگرم، خۆشدڵیش دەبم ماندووبوونم لەبەر چاو بگیرێ. دوای ئەم ئەزموونە نیمچە دوورودرێژە تەنیا پەیوەندی و بڕوام بۆ وشەی داهێنان ماوە و هەیە، کە داهێنان هەبوو، هەموو پڕوپاگەندەیەك بۆ سەر دەسووڕێنەوە و دەمەونخوون دەبنەوە. جوانی تاسێنەر و سووربوون دەداتە ژیانی کلتوور و سروشت و شارستانەتی، مێژوو لەمنەوە، یان

لە تێ، یان لە یەکێکی دی دەست پێ ناکا، مێژوو لە داهێنان دەست پێ دەکات.

کێش و داهێنانی ئەدیبانی کورد هەموو دەم لە چواردەورمن و بوونەتە هێز و هەوێنی تێڕامان، لە ناویاندا بەدوای شێواز و زمان و مانادا گەڕاوم و دەگەڕێم، ڕۆشنیان کردوومەتەوە.

گۆران مرۆڤێکی هەڵگیرساو بوو، وەك ڕوخسارێك لە ئاوێنەی داهێنان و داهێنەران ماوەتەوە. کارەکانی دەوڵەمەندییەکی بێ هاوتایان تێدایە، وردەکاری زۆری لێ وەردەگیرێ. سەرەکیترین نموونەیە لە شیعری نوێی کوردیدا، پرسیاری چییەتی شیعریی و چییەتی شاعیربوون دەورووژێنێ، ئەزموونی خستووەتەوە. لێیەوە دەگەین بە چییەتی ڕەسەن، هەروەها ئەنوەر قادر محەمەد لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا شێوازی هاوسەنگی زمانی خستووەتەگەڕ و هەڵدەڕژێتە سەر یادەوەرییەکی بە پیت, شاعیر تا لە یادەوەری نزیکتر ببێتەوە، کاری نایاب بەرهەم دەهێنێت.

ئەزموون خستنەوە و شێواز خستنەگەڕ خاڵی تێکەڵبوون و یەکگرتنەوە و ئاگابوونن لە گیروگرفتی داهێنان، پرسی داهێنانیان گەڵاڵە و هەرس کردووە.

شیعر ئەوە دەڵێت پێویستە بوترێت، شاعیرانیش سەرنجی جیاوازییەکان دەدەن و گفتوگۆ، گفتوگۆی خۆشڕەوت لەگەڵ ئاماژەکانی پێشگۆ و ئایین و خودا و تابوو و کلتوور و زاوزێی سروشت و کاردانەوەکان بە ئازادی دەکەن.

نووسەری لێوڕێژی بەهرە و داهێنەر، توانای جوانکردنی واقیعی هەیە. داهێنان هونەری گۆڕاوی تێدا پێگەیشتوون، کە خاوەنی شاکارە هونەرییەکان و ئەندێشەی جیاواز و خەونی داهێنان تانوپۆیان داڕشتووە، کۆسپ و گرێیان ڕنیوە، ئێستێتیکا و حیکمەتیان بڵاو کردووەتەوە. چەمک و شت لە هۆشیاری خوێنەر ڕێک دەخا، توانای لێکدانەوەی هێماکانی دەبێت و بێ داخراوی نایهێڵێتەوە، درووشم و میکرۆفۆنبازی و خەڵات و بەشداری زۆری فێستیڤاڵان بۆ داهێنان و داهێنەر ئامانج نین. خولیا و خوێندنەوەی کتێب، کتێبی بژاردە و ڕاهێنان ئامانجن.

هێزی هونەر هەوڵی مرۆڤ دەخاتەگەڕ بۆ بنیادنانەوەی جوانی بەرانبەر ترسی گەورەی کاولکاری و لەناوچوون.

لە یەکەمین کتێبی ژیانم، بە ئازاری مرۆڤ ئاشنا بووم. هەڵبەت لە ئازاری داهێنەرێکیش دەگەم برینداری کرابێت.

٥

خودا شیعری خستە بوونی منەوە. شاعیرانی داهێنەر بە چاوڕوونێك دەزانم، واش دەزانم خودا لە هەستەکانی ئەوانەوە دێتە گۆ.

پاش ئەوەی بیر و بەهرە و سرووش لێك دەدەم و ڕێكیان دەخەم. وێنا و پێشبینی نووسین دەكەم. یەكدەست دەنووسم, پاشان وەك پاڵاوتن پێداچوونەوەی زۆری بۆ دەكەم. ڕەشنووسی یەكەمم دەپارێزم، بەهای خەیاڵ لە ڕەشنووسی یەكەم تێدەگەم. دواتریش بە دەنگی بەرز دەیخوێنمەوە و بوونكارانەی لەبەرچاو دەگرم. زەینم داوێمە سەر ترپە و ئاواز و نەوای وشەكان. بزانم هەست و وشەسازی و كارسازی و ماناسازیم تێدا دروست كردوون، یان نا. هەندێك خەسڵەت لەگەڵ خۆم دەهێنمە جیهانی نووسینەوە. وەك ئەوە تەنیا بە قەڵەمی سوور دەتوانم شیعر بنووسم. سەرە دێڕەكانیش بەقەڵەمی ڕەش، یان قاوەیی. ئەو بارە دەروونیەشم لەوەوە چەكەرەی كرد و لام زاڵ بوو، بووە نەخشی بەردەوامبوون و نووسین.

بابا تاهیر هەمەدانی لەم چوارینەیەی لە ڕەنگی خوێنی دڵ دەپرسێ. دڵیش ڕەنگی خوێنی خۆی بۆ ئاشكراناكا و پێی ناڵێ و لێی دەشارێتەوە.

مەگەر شێر و پڵنگی ئەی دڵ ئەی دڵ
لەگەڵ مندا لە جەنگی ئەی دڵ ئەی دڵ
ئەگەر دەستم بگا خوێنت دەڕێژم
ببینم تا چ ڕەنگی ئەی دڵ ئەی دڵ

مەحوی پرسیاری ڕاز و نهێنی زانین و نەزانینی سەرسامی، لە ڕەنگ دەكا و خۆی دەخواتەوە. دێتەوە ناوەوەی خۆی و لە ناوەوەی خۆشیدا دووچاری گومانێك دەبێ و دەرباز نابێت، كەسی بەهاناوەچووی دەست ناكەوێ و هانا بۆ دەرەوەش دەبات. مەودایەك دەخاتە نێوان كرانەوە و داخران و ژیان و مردنەوە.

خوێنەر بۆی نابێتە ناوەندی سەرنج. پرسیار لە خۆی و هێزی دڵ دەكا، یان ئەوی دی نیمچە گومان. گومانێك، گومانی داهێنان لە نێوان خۆی و هێزی دڵ و ئەوی دی جێدەهێڵێت.

لە كێ پرسم دڵی بۆ پڕ لە خوێنی حەسرەتە یاقووت
عەزاپێشی چییە و كێیە جلی پیرۆزە بۆ شینە

لێناو شیعر و شاعیردا خۆشەویستییەک هەیە. شێواز دەیكاتە داهێنان و پرسیار و دووپاتكردنەوەی كارایی. شیعر لێپێناو ئەو خۆشەویستییەدا خۆی شەهید دەكات، كە دەورمانی داوە و دەیەوێ تێیدا نەمر بێ. شیعر لە جوانییەوە بۆ ژیانخۆشی و هێزی پێشوازی بوون و نەمریبوون, ئەگەر سوێند بە پیرۆزییەكانی نەتەوەكەم بخۆم. زۆر جاران سوێند بە سەر و ناوی داهێنەران دەخۆم.

٦

بەرهەمی ژیان هێندە دەوڵەمەند و هاوچەرخ و بەربڵاوە، هەموو داهێنەرێك دەتوانێ هاوچەرخیبوونی تێدا بەرهەم بهێنێ و هاونەوای

ڕۆحی خۆی بکات، لە ئەنجامی هێزی هەستەکانیەوە، ئاکار و خەسڵەت و ترپە و ئاواز و نەوایەك بخوڵقێنێ. كۆششی شیعر و شاعیری هاوچەرخ دەربخات.
شیعر خۆی زاڵ ناکات، خۆی دەناسێنێت. مێیاتییەکی گەردوونییە، وەرگر و وەرگێڕی هەستی پیت و هەستی دەنگەکان و پەی بردن و بەدی کردنن.
زمان لە دۆخی نەناسراویدا، گونجان و تەباییەکی هاوبەشی بۆ هەموو مرۆڤێك هەیە. حەمەساڵح دیلان زمانێکی پێکهاتەیی و ناسنامە خوڵقێن و زەینیبوونی زمانی بەکارھێناوە، لە تێڕوانینی دووپاتکردنەوە و حوکمدان و گشتیخواز و دیارەوە‌ سەیری زمان و بەکارھێنانی نەکردووە، گەڕاوەتەوە زەینیبوونی زمان و بنیادی هۆشیارانەی زمانەوە، زمان واتای مرۆڤی جوانپەروەر دەگەیەنێ و بەشداری لە ئامادەکردنی هەقیقەت دەکات.
پرسیارە زمانییەکانی بۆ وەڵام نین، بۆ سرووشی زمانن، وەرگر و وەڕگێڕی هەستی پیت و هەستی دەنگەکان و پەی بردن و بەدی کردنن.

٧

سانایی خۆ بەدەستەوە نەداو، سادەیی شێواز. ئەفسوونێکی بێهاوتا دەداتە وێنە و وێناکردن. ئاوازێکی هەمەچەشنی دڵخۆشی و ئەندازەییش بە شیعریبوون. سەعدوڵڵا پەرۆش، ئاراس عەبدوڵڵا ئەم هونەرە بووەتە هەوڵ و كۆششیان، کردوویانەتە خولیا و ئامانج و نیمچە ڕوونییەك. ڕەنگە وێنایەك بن، وێنایەکی کاریگەر و زیندووش بن لەم دەستنیشان کردنەدا، مانایان بەرجەستە دەبێت، لە بەرجەستەکردنی وێناکەشدا بە مانا دەگەین. ماناش بیر و بەها و دەستەواژەی نادیار و پەیوەندی خۆی دەخوڵقێنێ، دەمانخاتە ناو زمانی ڕاستەقینەی جیهان و سەردەمێکی هەستییەوە، سووڕی گەشەسەندنی خۆیان لە جووڵاندنی نائومێدییەکی تونددا تەواو دەکەن، هەروەها زیادەڕۆیی دوان لەبارەی شیعری هەستییەوە زیان بە هەستی شیعر دەگەیەنێ و پێکهاتە هەستییەکەی دەشکێنێ□.
هەست کارایی و هێز لە ژیان وەردەگرێ و شیعرە داهێنراوەکانی بەرهەم هێناوە. دێنە گۆ و سەرساممان دەکەن و ئەرکی ژیانمان ئاسان دەکەن.
یەکگرتنێکی گەرموگوڕ لە ناخ دروست دەکات. کاتێك یەکگرتنێکی گەرموگوڕ لە ناخ گەڵاڵە بوو، بیرەوەری و تاسە دەورووژێن و تێکئاڵانی هێزەکانی ژیانن. هەست بە خۆشی و کامەرانی دەکەین.

٨

هەبوونی پەیوەندی لە نێوان زمان، سایکۆلۆژیای هەستەکانی خوێنەری نموونەیی د□رووژێنێ. سایکۆلۆژیای هەستکردن بە کەشوهەوا و

هاتووچووی وێنەی شیعری بێشەک، ڕەنگە بەشێکی زۆریش لە سایکۆلۆژیای خوێنەری نموونەیی پێک بهێنێ. بەتایبەتی هەڵچوونی بەهێز و کاردانەوە، لە هەندێک دۆخیشدا کرانەوە و دونیایی و ترپە و ئاواز و نەوای ژیان.
قەت سارده و کەمتەرخەمیم لە ناسینی کەشوهەوا و هاتووچووی وێنە نەکردووە، وەك بایەکی ڕۆیشتووش دوام بەدوایدا نەگەڕاوە، وەك ئەو بایە دەیبینم جەستەمی لەخۆیدا لوولداوە، مەودا و هەوای خانەی جەستەم دەگۆڕێ.
لەو نامە ئەکادیمیانەی لە زانکۆکانی کوردستان لەبارەی بەرهەمەکانمەوە نووسراون، شوێنی وێنە و دەرکەوتەکانم بوونە. بە هۆی زۆر دووبارەبوونەوەی ناوی نواڵه لە شیعرەکانمدا، وای لە هەمووان کرد، بپرسن نواڵه کێیه. منیش هەمیشه خۆم لە چیرۆکە ڕاستەقینەکە دزیوەتەوە و گوتوومە: تەنیا ناوێکی ئەدەبییە و بەس. دوای چل و یەك ساڵ ئەم نهێنییە نەزانراوە و کەسایەتی ڕاستەقینەی ئاشکرا دەکەم. دکتۆر پەخشان سابیر حەمەدە. لە تەمەنی نۆزدە ساڵیمەوە خۆشمویستووە و یەکەمین خۆشەویستمە، هەوێن و خاڵی بینینی بەهرە و وەرچەرخانم بووە، خورپەی نووسین و چالاکییە جۆراوجۆرەکانم لێی وەرگرتووە، هەروەها لە ئەزموونی ژیانم. شانازی بەوەوە دەکەم، بوومەتە هۆی بەختەوەریی هاوسەر و منداڵەکانم.
٩
لای شاعیری زاڵ، وشە هەستی شەشەمی هەیە.
١٠
لە زەین و ڕامانی سەرەکیدا، داهێنەر ڕەگ و ڕیشەی داهێنان دەهێنێتە ناو لەپی خۆیەوە و پەنا بۆ درەختی بنەماڵه و ئەلبوومی بنەماڵەی دەبا. قووڵایی و ئاسۆ و چوارچێوەی دەبینێ، لە چۆنییەتی گەشەکردنیان تێ دەگات، ئەمە کرۆک و ناوکی ڕاستەقینەی داهێنەر و داهێنان و ناسنامەی کراوەیەتی، خاڵی دەرچوون لەم ئاسۆیەدا بەرجەستە دەبێ، ئەوجا بەرەو ڕووناکییە گەردوونییەکان دەڕوات. ئەو پەیوەندییە قووڵەی لە نێوان ڕووناکی گەردوونی و مرۆڤی ڕووناکدا هەیە. دەڕسکێ و دەخەمڵێ. شیعریبوونی زمان ڕووەو تازەبوونەوە ئاراستە دەگرێ، هۆشیاریمان بە کەلەپووری کوردی لێولێو زیاد دەبێ و دەچێتە سەرەوە، ئاسۆی نووسین. چەمکی داهێنان و مانای دەنگی وەردەگرێ و دەورووژێ.
نزیکەی نیو سەدەیە گفتوگۆ و مشتومڕم لەگەڵ ئەدەب گەرمە، هەندێك جاران گەیشتووەتە جێ پێی دڵگرانبوون، لەپڕ لێی هەڵێم. ئەدەب لێی پرسیم: بڕوات بە چی هەیە. تەنیاوتەنیا خۆت. ئەدەب. ئەدەبی بێگەرد، چونکە لە ئەدەبدا خۆم و هەموو شتێك هەین. ئەدەب بە

سروشتی خۆی دەبێتە پێوەر و بڕوا.
ترپە و ئاواز و نەوا و مەودای مانای دەنگیم لە نزا سەرەتاییەکانی مرۆڤ و وێردەکانی ئاوێستاوە بینیوەتەوە، لە بنیادی گفتوگۆی زەینی وروژاندوومە و هەوڵم داوە بیکەم بە یەکێتییەکی ڕۆحی لە نێوان هەست و بوون و وێنە و وێناکردن و کۆمەڵێك پرسیاری بێ کۆتایی مرۆڤ.

١١

هێڵکاری هونەرێکی ئێستێتیکییە، مانای لەپێی لێدەردەکەوێ. مووتووربە و هاوتا ناکرێ بە هونەرێکی دی. لێ زۆرێك ڕۆژنامە و گۆڤار و کۆشیعردا، هێڵکاری لێپاڵ شیعر دادێنرێ. لێ بنەڕەتدا شیعر خۆی ئاماژە و هێما و هێڵکارییە، ئێگێر لێپاڵ یێکیان دانێین. یێک یێکیان دێکوژێ، یان لاسەنگ دەکا.
داوا و تکام لێو ڕۆژنامە و گۆڤارانێیە، کێ شیعریان بۆ نیازی بڵاکردنێوێ بۆ دێنێرم. هێڵکارییان لێگێڵ دانێنێن، ئەو بەشە سپییەی لە تەنیشت شیعرەکەدا دەمێنێتەوە بۆ بەشداری و بیرکردنەوە و مەشقکردنی خوێنەری نموونەییە، کە وێنە نەرمونیان وەردەگرێ، ئیلهامبەخشی دێخ و دێخگێڕینە، نموونە شیعرێکم لە گۆڤارێکدا بڵاو کرایەوە. لە شیعرەکەدا باسی گورگ دەکەم، گورگیشم وەك گیاندارێکی چالاك و وشیار و زۆر بەهەست وێنا کردووە. هێڵکارییەکی ئیسماعیل خەیاتی لەگەڵ دانراوە، کەچی هێڵکارییەکە ماسییەکە دەورەدراوە بە کۆمەڵێك گەرا، ئاوەکە فەزایەکی ئاسمانی ڕوونی پێ درابوو. لە بەراوردی خۆمدا هێڵکاریەکە لە شیعرەکە بەهێزتر و جوانتر بوو.

١٢

لە دێنیا دێنیاترم، بۆ پێودانگ نا، بۆ فەرمانی خوداکەی ناو دڵم و چێژ و تێگێیشتنی کێسیم بۆ شیعر. ئێم شیعرانێ شیعری پێ و شیعریبوونی پێن، یان شیعری پێگەیشتوو، یان شیعری ترسناکن. شیعری پێ و شیعریبوونی پێ، یان شیعری پێگەیشتوو، یان شیعری ترسناك لە ناوەند و بەردەوامبووندا کاریگەر دەبێ، ڕووداوی هونەریی نایاب لە شێوازدا ڕێك دەخات، بە هەزار ترپە و ئاواز و نەوا خوێنەری نموونەیی بانگ دەکاتە ناو کردەی خوێندنەوە و سووربوون، لە شێوەی بوونەوەرێکی ئەفسانەیی دەیخاتە ڕوو.
خوێنەر بەرانبەر نووسین وەك یەك وریا و هاوسەنگ و هاوشێوە نین. لێوانێیێ خوێنێری لێ من چێژ هەڵبژاردەتر و تێگێیشتووتر لێ هونێر و هەستەکانی شیعر، وێناکردنی مەوداکانی داهێنان و ئێو دێستنیشان کردنانێی منیان هێر قبووڵ نێبێ و بێباشی نێزانن، لێكدژ و ناتەبابین. ڕووبەڕووی نادێنیایی دەق ببنەوە.

١٣

ئەمە بۆچوونێکی لایەنگرانە و هەڵە نییە. بۆ دنەدانی داهێنان دوژمنێکی ئاکار بەرز پێویستە. گەڕان بە دوای پارووە نانێك هەمیشە ڕاکەڕاکەی بوو، لەو پێناوەدا بۆ بۆژەری چووە یافا، نانی سپی لە قووڵایی ژێرزەمین پەیداکرد. هێر تێنیاش شاعیر نێبوو، دیاردەیەکی شاعیرانە بوو. شێوازی ژیانی سروشتی نیشان داین. قۆناغێک پیشان دەدا، کە بۆ کێشی خۆماڵی ڕەنگڕێژ کراوە. کێشیش زەینیبوونی کۆمەڵگایە. زوڵم و درۆشاوێیە بۆ بێکارهێنانێکی شارێزایانەی کلتووری کوردی. لێوەژیشە لە ژیانی کوردەواری، ئەدەب، کە ئامانج و زەینیبوونی کۆمەڵگا بوو، تانوپۆی ڕوون و ڕەوان دەبێ و بە نەمری دەمێنێتەوە. بە پێوەر و پانتایی تایبەتەوە. هەست و کردەکانی تاك دەخاتە ژێر کاریگەری بوون و هۆشیاری بوونەوە.

١٤

تەنیا بینین نابێتە نووسین. نووسینێکی داهێنەرانە، کە بینین کرا بە بیر و بیرکردنەوە و بابەت. ئێوجا لە بیر و بیرکردنەوە و بابەتەوە نووسین دروستدەبێت، نووسینی داهێنەرانە.

شیعری من خۆخواز و منخواز نییە. شەیدای سروشت و ئافرەتی ساکارم، فۆرمێکە دەتوانی جۆگەیەکی بە سەرەتا و کۆتایی بکەیت، لە ناوەند کۆیان بکەیتەوە و بیان جووڵێنیتەوە، جیهانی یەکگرتوو بێجێ ناهێڵێ. تێیدا شتەکان یەکانگیرن. سەرووی واقیع، سەرووی واقیع و شتەکانە. سروشت، سروشت و شتەکانی. مرۆڤ، مرۆڤ و شتەکانی. جەنگ، جەنگ و شتەکانە. واتا، واتا و شتەکانە. چارەنووس، چارەنووس و شتەکانی، یان هەموو ڕەهەندەکانن…تاد.

١٥

نالی و هێمن ڕوونی و درەوشانەوە و هێزی زمانی کوردییان پیشان دام، بە کارامەیییەکی سەیر و لێزانینەوە فێریان کردم زمان بە شێوەیەکی هەستیار و پاراوپێ، مۆرکی خۆی گرتووە، هەوێ و ڕاهێنانی گەشە و مانەوەی دەدات. تێکێشاوم و بۆی دەژیم، ئاستی هاوسەنگکردنی ژیانی خۆم و خانەی ئەدەبی تێدا بدۆزمەوە.

نووسەر دوودڵییەکە لە هەقیقەت و لە لەبیرکراو و لەناوچوو. هیچ نووسەرێکیش نەیتوانیوە تەواوی توانای خۆی، یان بەرزە ئاواتی خۆی بەدی بهێنێت، هەموو ئەو ڕۆژانەی تێپەڕین ژیان بوون. ئەو ڕۆژانەی تێش دەپەڕن هەر ژیانن. هەموو کاتێکیش بۆمان هەیە هەوڵ بدەین مەشقی تواناکانی خۆمانی تێدا بکەین و بەدی بهێنین، ئەوانەی چاوەڕوان دەبن شتی باشیان دێتە ڕێ.

خۆت چاوگی، هێشتان لە هەستی خۆمەوە دەنووسم و لەخۆم ڕزگارم نەبووە، چاوان دادەخەم، بۆ ماوەیەکی زۆر بیردەکەمەوە. بەرانبەر بە کێشکردنی خۆم قەت نەگەیشتووم بە ڕەزامەندییەکی قووڵ. دەنگێك

نیمچە هەڕەشەیەکم لێ دەکات، یان ئاگادارم دەکاتەوە و پێم دەڵێت: وا نزیکە کاتت تەواو دەبێت و هەوات لێڵ دەبێ. باشتر کۆشش بکە و کەمێك زیاتر بنووسە، کار و بەرهەمت مشتوماڵتر بکە. هەمیشە لاپەڕەی سپی لە بەردەممە و دەنووسم. ئەوەش دەزانم بەشێکی زۆری ئەوەی نووسیوومە لە کۆتاییدا فڕێی دەدەم. زۆر جارانیش دەگەڕێمەوە سەر ئەو لاپەڕانەی ڕۆژانی پێشوو کارم لەسەر کردوون. وشە بژار دەکەم و بە هەموو هێزەوە سەرنج دەدەم ئەو وشانەی لەناو دێڕەکان جوان ڕانەکشاون جووڵەیان پێ بکەم.

قەت لەناو خەیاڵدا دیل نەبوویمە، لە واقیعەوە چوویمە ناو خەیاڵ. قەتیش لە خودا و نووسین نەترساوم، چونکە وەك ئاگایی و هۆشیاری و ویست، خودا و نووسینم تا دوا پلە خۆشدەوێ. بیرکردنەوە و سەرنجی تەواوم لەسەریانە.

١٦

شیعر خستنەڕووی فۆرمێکە بۆ تێگەیشتن لە خواست و چەمکی ئێستێتیکای دەستەبژێری کۆمەڵگا. چیرۆك و ڕۆمان و شانۆنامە و چەشنی دی، خستنەڕووی هێزی گێڕانەوەن، یان سەرچاوەی زانیارین بۆ تێگەیشتن لە بیرکردنەوە و ژیانی نیمچە گشتگیری کۆمەڵگا.

واقیع پێشنیاز قبووڵ ناکات، هەڵگری جەماوەر و خواستی گشتییە. ئەو نووسەرانە هەڵکەوتوون لە ئەدەبی واقیعیدا داهێنەرن، چونکە واقیع سەمەرە و نەناسراوە. بە خێراییەکی سەیر و برووسکەیی، چین چین وەردەچەرخێ، نموونە ڕەفیق سابیر لە شیعر، حەمەفەریق حەسەن لە چیرۆك، حسام بەرزنجی لە ڕۆمان، ئەحمەد سالار لە شانۆنامە، چوار نووسەرن لە ئەنجامی بیرکردنەوەی بەردەوام لە واقیع دەرکەوتوون. تەواوی فەزای مانا و ڕووداو وێنا دەکەن، وەك بەها و ئاستێکی هاوبەش دەیگێڕنەوە. پشتیان بە ململانێی خرۆشان و ڕامانی ناودەق و گێڕانکارییە برووسکەیی، چین چینەکان، هەمانکاتیش بە شتەکان بەستووە، ساتێکی ڕاستگۆیی قووڵی ئەدەبین، بەڵام ساتی زمانحاڵی واقیع نین.

١٧

هەست نووسین بەهێز دەکات. ڕێگا دەدا وشە و ڕستە و وێنە پێك بگەن، دێڕێکی ئەفسانەیی دروست دەکات. دەنووسم، مەترسیدارانە بۆ هەستیارترین بەشی خۆم دەنووسم. هەوڵ دەدەم بیگەیەنمە ئەوخاڵەی، کە ناتوانم ئەو دەقە لەوە زیاتر بەرز بکەمەوە.

هەوڵ دەدەم لە ڕۆژێکدا نووسینێك تەواو بکەم و بچمە ناو بیرکردنەوە لە نووسینێکی دیکەمەوە، واتە: تێکەڵ بەو نووسینە بم، کە لە مێشک و هۆشیاریمدا کەسایەتی ڕاستەقینە و فۆرمی گونجاوە، بە پێی سەلیقەی نووسینەکە دەجووڵێمەوە، نووسین دەرفەتی دیکەم

دەداتێ بۆ دووبارە نووسینەوە و پێداچوونەوەی. لەوانەشە هەموو ڕۆژێک باش نەنووسم ، یان لە توانامەندیدا ڕۆژانە نووسین باش نەبێ، بەڵام خۆم وێنا دەکەم. ڕەنگیشە نووسین هەموو ڕۆژێک نەخشی ڕەسەن نەنەخشێنێ، زۆر جاران شیعر چەندبارە دەنووسمەوە. ئەمەیان هەستی شیعریی و شێواز ئەمەم پێ دەکەن. دوا نووسینەوە وشیاریم ڕوون دەکاتەوە لەبارەی زمان و ئێستێتیکا و داڕشتن و فۆرمی ڕێزمانییەوەی.

مرۆڤ پڕۆژەی داهێنان و بەرهەمهێنانە. کاتیش بۆ نووسەر پڕۆژەی چاکترکردنی نووسینێ لێ نەزانینەوەی بۆ بیرکردنەوەی. قەتیش کاتی خۆم بۆ ئانیشك لە ئانیشکدان و قسەوقسەڵۆک ئاڵۆز ناکەم. کتێبی بژاردە و بەهرەبەخش و دڵخواز هەن. بیریان لێ بکەمەوە و ببنە پڕۆژەی بیرکردنەوەی دیم، هەموو ساڵێك مانگی دووازدە کتێبخانەکەم بژار دەکەم، بەشێکی بەسەر هەندێك لە برادەرانم دابەش دەکەم. هەمیشە هەوڵم هەبووە هاوسەنگییەك بەدی بهێنم لە نێوان کتێب و بیرکردنەوەی کەسیم.

١٨

هەندێک سات و ڕووداو وەک ئاسۆی ئاشنابوون و ئاشتی و پێشکەوتن و چارەنووس وان، کە تێیدا خەیاڵێکی ترسناکی دڵخوازی خۆت دەناسیت، دەبیت بە هەواخوازی نموونەیی ئەدەبەکەی، بە ماوەیەکی نادیار لەگەڵیدا دەمێنیتەوە. ئەو ڕۆژەی داهێنەرێك، داهێنەرێکی باڵای تێدا دەناسم. ڕۆژێکە وەک ئاسۆی ئاشنابوون و ئاشتی و پێشکەوتن و چارەنووس. داهێنەری باڵا، ڕازی چاوهەڵهێنان و زەمینی خۆر لە باوەش و کرۆکی ڕووناکییە.

دەیەی هەشتاکان. دەیەیەکی داڕووخاو و درێژخایەن بوو، ئاڵۆزترین دەیەیە لە مێژووی نوێی کوردی باشووردا، نەوەکەشی، نەوەیەکن دۆزینەوەیان گرەوێکی گرانە و کێششی زۆری دەوێ. لەناو کارەساتی گیانی، هەژانی دەروونی، هەراوهۆریا، ئاژاوە، شڵەژان، هەڵچوونی جەنگی درێژخایەنی عێراق و ئێران، شەڕی خۆبەخۆی چیاکان، گەمارۆی ئابووری، دۆخی لەرزۆکی فەرهەنگی و سیاسی گەورەبوون، بە ئەندازەیەکی زۆر لە دۆخ و فەزای تاریك و لێڵی بارەکە خۆیان تاك کردەوە و یاخی بوون، گۆڕانکارییەکی نەرمیان نیشان دا، بەڵام ژیانیان پڕ مشتومڕ و ڕووداو وێنا کرد، هێزی بابەت و مرۆڤ و جیهان و جەنگیان لە واتا و فۆرمی هەمەجۆر بەتاڵ نەبینی.

لە هەشتاکان لە هەولێر کەسانێکی زۆر بووین بۆ خوێنەری ئەدەب و مەشقکاری نووسین. هەر یەک لە بوارێکدا گەشەمان کرد، جیاوازییەکان سروشتین، لەگەڵ دوو کەس وەك سەرمەشق، بە کارامەیی لەگەڵ کرۆکی ئەدەب ماینەوە، ڕۆژنامە و گۆڤار و کتێبمان بوون بە گەنجینەی

پیشاندانی بەهرە و سرووش و بیرکردنەوەمان، ئەوانیش کاروان کاکەسوور، عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵان.

لە کوردستان پێوانەیەکی هاوبەش، ئیرەیی و دەروون گڕوبوون و چاوتەنگیمان بۆ ماوەتەوە. بە هیچ شێوەیەك ناتوانین ئەوە قبووڵ بکەین، کەسێك، ناو دەربکا و ببێتە ناوێکی گرنگ و لە بوارەکەیدا جیاواز بێت، جیاوازی کاکڵەیەکە هەموومان پێویستمان پێی هەیە. پەروەردەی کاکڵەیی بین.

١٩

ئێمە، کە بووین بە خوێنەری ڕۆژنامە و گۆڤارە کوردییەکان، کەمەیەکی کەمی ڕەخنەگرانمان لەناو ناسین، لەوانە: کەمال میراودەلی، ڕەوف عوسمان، کەمال غەمبار، عەبدولڕەزاق بیمار، ئازاد عەبدولواحید، عەبدوڵڵا تاهیر بەرزنجی، حەمەسەعید حەسەن، زاهیر ڕۆژبیانی، ئومێد ئاشنا و کەسانی دی.

لەناو خوێنەرانی ئێمە بۆچوونێکی لەنگ و ناهاوسەنگ، یان هەڵە تێگەیشتن هەبوو. ڕەخنە پاشکۆی دەقە، یان ڕەخنە سێبەری دەقە، یان ڕەخنە دەقی دووەمە.

تاك و تەرای ڕەخنەگرانمان، ئەم بۆچوونە لەنگ و ناهاوسەنگەیان هەڵوەشاندەوە. شێوازی ڕەخنەیی خۆیان ناساند، کە ڕەخنەی داهێنەرانە دەقی یەکەمە و داهێنانە، لە دۆخگۆڕینیدا خوێنەر پەلکێش دەکاتە ناو خۆی و سەرسامییەکانی داهێنان.

شێوازی ڕەخنەی داهێنەرانە و خۆجیاکردنەوە لە ڕەخنەی یەکئاست و ناهاوسەنگ ئەوەیە، لە مانا و لێکدانەوەی مانای یەکئاستی دەق دووربکەویتەوە، ورد ببیتەوە لە هەستی دەق و هەڵکۆڵین لە ئێستێتیکای دەق بکەیت.

شێوازی ڕەخنەیی تاك و تەراکانمان ئەوەیە هەڵکۆڵینیان لە هەستی دەق و ئێستێتیکای دەق کردووە. هەڵکۆڵین لە هەستی دەق و ئێستێتیکای دەق هەوڵی هێنانە گۆڕێی گفتوگۆی نێوان دەق و خوێنەری نموونەیی دەدا، کە مانا و فۆرم تێیدا نەرم دەبن.

٢٠

سۆفی قەت لە کاکڵەی بێگەردی ئەشقی خۆی ڕازی نابێ، پێی وایە ئازارناس و ئەشقناسە. دەتوانێت لەوەی هەیە باشتر ئاشق بێ و لە ئەشقدا ئازارناس و ئەشقناس بێت، بەڵام سنووری توانەوەی دەزانێت.

تەنیایی وەك هەوێن بەکاردەهێنێ و شوێنکار و هەڵکۆڵین لە ویژدانی دەکا. هێماکان پڕاوپر دەبن، ئەگەر لە تەنیایی هاتیتە دەرەوە. لە کەسی خۆت دێیتە دەرەوە و لەدەستی دەدەیت.

پلەی خۆشەویستی دوای پلەی توانەوە دێت. هی وا هەیە دەگاتە پلەی

پاکبوونەوە، زۆر بەرەو ژوورتریش دەچێت، کرۆکی بوون ئازادی مرۆڤە. لە تەسەووفدا ئازادی ڕۆحی تا ئەوپەڕییە. لە ئەوپەڕی و لەپڕ هەموو شتێك بێدەنگ دەبێت. حاڵەتی حاڵ لەکاتی خۆشەویستیدا بە ئەشق دەگەیەنێ، نادیار حوکمی چۆنیەتی گەیاندنی لەبارەوە دەدا.

شاعیری سۆفی، شیعری تاسەداری شاراوە دەنووسێت و خۆی دەدۆزێتەوە، کە خۆشی دۆزییەوە خودی ئەشقی بەرجەستە کردووە، سرووشی لە ئەشقی هەقیقی بووە، فەرهاد شاکەلی بە کاریگەری شاعیرانی سۆفی باڵا. نموونەی پێویستیی شیعری سۆفیانەی بە شیعری هاوچەرخی کوردی بەخشیوە و پەرەی پێداوە.

ئەو هونەرانەی شیعری کوردی پێشکێشی کردووە، نیشانەبوونە و نیشانەن لەسەرمن، زووش زانیم چی دەزانم و دەبێ چی فێربم و گۆڕانکاری چۆن دروست دەبێ. قووڵبوونەوە لە جیاوازیی سۆفییەتی و هونەری ژیانە. جیاوازی پەیوەندییەکی هاوبەشە لە نێوان سۆفیزم و سوریالیزم.

لە کۆڕی بە دڵ و کوڵی بادەنۆشینی ئەزموونی خودی و کلتووری گیانییدا سۆفی نیم، پەیوەندی□ک دروست دەبێ، پەیوەندی سەرسامی و هەڵچوون و ماکی بیرکردنە‌وە و ئەشق. هۆگری ڕێبازی سۆفیزم دەبم. بەدوایدا دەچم و شوێنی دەکەوم، ترپە و ئاواز و نەوای پاکیزەیی ناسینی تێدا فام دەکەم، لە خۆم ڕادەمێنم، بۆشایی و پانتاییەکانی پڕدەکەمەوە. تێدەکۆشم بگەم بە پلەی سۆفی، پلەی پاکبوونەوە. گیانم بەشەرابی نەیی و ڕەزی خولیا مەستە، خولیا نە دەستکردە و نە بەزۆریش دەبێتە مەستی، بەخواستێکی بەهێزەوە هەوڵ دەدەم هەستی شیعر و خولیا وێنا بکەم، نامەوێ لێکدانەوە بۆ شیعر و خولیا بکەم. لە دەنگۆ و تەوس و پلاری بەدئاکار و هەناسەسوار و هەست ڕەشانیش بێباکم. چێژ لە هەموو ساتەکانی ژیان دەبینم، تا ساتە ناخۆشەکانیش. ئاشقی دڵخۆشیم و هەوڵ دەدەم بەردەوام دڵخۆش بم و بچمە دڵخۆشییەکی باڵاوە، مرۆڤێك هەوڵی دڵخۆشی بدات. ناتوانێ بە بێ هونەر ژیانێکی سەرڕێژ و ڕێژەن و سەرکەوتوو بەڕێوە ببا، هونەر وای لێ دەکا بە جۆرێکی شایان خۆی و دەوروبەر و کۆمەڵگا. قووڵ، زۆر قووڵ ببینێ.

ئاستێکی قووڵتری بوون بەناو سۆفیدا دەسووڕێتەوە، هەوڵ دەدا بیگەیەنێ بە ئەویدی. شیعری سۆفیانە، یان پەیوەست بە مەیلی سۆفیانە. □□□ی وورووژێنەر و سیاسی توند ناگێڕێ، بەپێی داوای نووسین ڕەخنەم گرتووە و ڕەخنەشم وەرگرتووە.

کردە و دۆخی نووسین بە پرسیاری ئەگەرچی دەست پێناکات. بە پرسی ئەشقی خودایی و دڵەڕاوکێی ژیان، هەست بە ماسوولکە بەهێزەکانی فۆرمی یەکەمی زەوی و تەکنیکی داڕشتنی دەکات. مرۆڤ دەتوانێت

بیبینێت، تا کوێندەری بیەوێت بڕوات. بشیەوێ لە کوێندەریدا شتێک، شتێکی سەرسامکەر ڕوودەدا، ژیان و جیهانیش فرەتووێ و لێوڕێژن لە نهێنی، داهێنەران پەی پێ ببەن و بیدۆزنەوە و جوانپەروەری و گەرمی ژیانیان پێ دەبەخشێ، ڕای بگرن.

داهێنەران توێژێکی شارستانی تایبەتن، کلتوور و کەلەپوور و بەهرە و خولیا و بارودۆخ دایهێناون، ژیان و فەزای گۆڕیون و دەگۆڕێت، بەرەو مر□ق د□ن.

کـــــانوونی

یەکەم 2025 هەولێر

کتێــب\ دەروونزانـــی سیاســی.. نووسینی فوئاد سدیق

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..

FuadSdiq_DarwzanyDownload

ململانێـــی مـــر□ق ل□ شـــانۆی زەمیندا.. ستار ئەحمەد

مـــر□ق کـــاتێک پێــدەنێتە ســـەر تەختەی ئەم زەمینە، خۆی ل□ بەردەم گەورەترین و ئاڵۆزترین شانۆگەریی بووندا دەبینێتەوە، شانۆیەک، کە تێیدا ئەکتەری سەرەکیی و دەرھێنەری ئەو چارەنووسەیە، کە بە دەستی خۆی دەینووسێتەوە. ئەم گەردوونە بێدەنگ و ماتە، بەبێ ئامادەیی مر□ق و هاواری ململانێکانی، تەنها تەرمێکی سارد دەبوو کە لە بۆشاییدا دەسوو□ا□ی□وە. ململانێ لێرەدا، تەنها ڕووداوێکی تێپەڕ یان سەرپێچییەکی ڕەوشتی نییە، بەڵکوو خودی ئەو بزوێنەرە زیندەیی، فەلسەفی و دەروونییەیە کە مێژووی مر□قایەتی بەرەو پێشەوە بردووە

و ناسنامەی ئەم بوونەوەرە دەگمەنەی تاشیوە.
لەدەسپێکی سەرەتاکانەوە، کاتێک مرۆڤ وەک بوونەوەرێکی سادە لە سروشتدا دەرکەوت، یەکەم ململانێی لەگەڵ خودی سروشتدا بوو. لە ڕوانگەیەکی زانستیی و زیندەییەوە، مرۆڤ نەک هەر بەهێزترین بوونەوەری سەر زەمین نەبوو، بەڵکو لەچاو زۆرێک لە ئاژەڵە دڕندەکاندا خاوەنی جەستەیەکی لاواز و بێبەرگری بوو. نە چنگێکی تیژی هەبوو ، نە پێستێکی ئەستوور بۆ خۆپاراستن لە سەرما، و نە خێراییەکی ئەوتۆ بۆ هەڵاتن لە مەترسییەکان. بەڵام ئەم لاوازیی جەستەییە بوو بە سەرچاوەی گەورەترین داکۆکی ئەقڵی. مرۆڤ ناچار بوو بیر بکاتەوە، ئامراز دابهێنێت، و ژینگەکەی بەپێی پێویستییەکانی خۆی بگۆڕێت. لێرەوە گەشەسەندنی دەمارگیری و پەرەسەندنی مێشک بوو بە چەکی سەرەکی لە بەرهەڵستکردنی مانەوەدا. سروشت چیتر تەنها دایکێکی میهرەبان نەبوو، بەڵکو ڕکابەرێکی سەرسەخت بوو کە دەبوو مرۆڤ بە زانست، تێڕامان و ئەزموون کەمەندکێشی بکات و یاساکانی فێر بێت تا بتوانێت لەسەر تەختی زەمیندا بمێنێتەوە.
بەڵام کاتێک مرۆڤ لە ململانێی دەرەکی لەگەڵ سروشتدا تا ڕادەیەک سەرکەوتوو بوو و توانی شوێنی خۆی توند بکات، بەرهەڵستییەکە گۆڕا بۆ ناوەوە؛ بۆ ناو کایەی کۆمەڵایەتی و مرۆیی. مرۆڤەکان کە فێربووبوون لەپێناو مانەوەدا کۆببنەوە و کۆمەڵگە دروست بکەن، خۆیان لەبەردەم ململانێیەکی نوێدا بینییەوە کە بریتی بوو لە دابەشکردنی دەسەڵات، سامان و پێگەی کۆمەڵایەتی. لێرەدا، تێڕوانینەکانی کۆمەڵناسی و دارایی پێمان دەڵێن کە مێژووی مرۆڤایەتی لە بنەڕەتدا ململانێی چینایەتی و بەرژەوەندییەکانە. مرۆڤ بوو بە نێچیر و ڕاوچی لە یەک کاتدا، بەڵام ئەمجارەیان لە چوارچێوەی ڕێکخستنە دەستکردەکانی خۆیدا. ئەو هێزە ناوەکییەی کە پاڵ بە مرۆڤەوە دەنێت بۆ تێپەڕاندنی ئەویتر، تەنها خولیایەکی ئاژەڵی نییە، بەڵکو ئارەزوویەکی قووڵی دەروونییە بۆ سەلماندنی بوونی خۆی و جێهێشتنی شوێن پەنجەی لە جیهاندا.
ئەم کێشمەکێشمە دەرەکییانە، ڕەنگدانەوەی ڕاستەوخۆی ململانێیەکی قووڵترن کە لە ناوەوەی هەر تاکێکدا دەگوزەرێت؛ لە نێوان ئارەزووە خۆڕسکییە سەرەتاییەکان و ئەقڵی ڕەخنەیی هۆشیار. لێکۆڵینەوە دەروونییە قووڵەکان نیشانمان دەدەن کە دەروونی مرۆڤ وەک گۆڕەپانی جەنگێک وایە، کە تێیدا خواستی توندوتیژی، بەرژەوەندی و خۆپەرستی بەردەوام لە دژایەتیدان لەگەڵ پێویستییەکانی هاوسەنگی، هاوسۆزی و بنیاتنانی شارستانییەت. مرۆڤ کاتێک چەک هەڵدەگرێت یاخود کاتێک پێنووسێک دەگرێت بە دەستیەوە بۆ نووسینی شیعرێک، لە هەردوو

بارەکەدا دەیەوێت ئەو دەڕاوکێ بوونییە بکوژێت کە لە ناخیدا دەکوڵێت. ئەم ئاریشەیە، لەوەوە سەرچاوە دەگرێت کە مرۆڤ تەنها بوونەوەرێکە لەم گەردوونەدا کە بە وشیاریی خۆی دەزانیت کە ڕۆژێک دێت و دەمرێت.
ئەم هەشمەندییەی بەمەرگ، بەرهەڵستکردنی مرۆڤ لەگەڵ کاتدا دەکاتە تراجیدیایەکی ئەدەبی و فەلسەفی بێ کۆتایی. مرۆڤ دەنووسێت، دروست دەکات، هاوسەرگیری دەکات، جەنگ بەرپا دەکات و شارستانییەت بنیاد دەنێت تەنها لە پێناو ئەوەی سەرکەوتن بەسەر شکست و لەناوچوونی خۆیدا بەدەست بهێنێت.
لە دیدێکی فەلسەفییەوە، ئەم ململانێیە خودی واتا بە ژیان دەبەخشێت. ئەگەر جیهان شوێنێکی بێکێشە، تەواو، و ئارام بووایە کە تێیدا هیچ بەربەستێک لە نێوان مرۆڤ و ئارەزووەکانیدا نەبووایە، ئەوا چەمکەکانی وەک پاڵەوانێتی، قوربانیدان، داهێنان و تەنانەت خۆشەویستیش واتای خۆیان لەدەست دەدا.
واتا لە ناو دڵی کێشە و لە کاتی تێپەڕاندنی ئازارەکاندا لەدایک دەبێت. مرۆڤ لە ڕێگەی ڕووبەڕووبوونەوەی دژایەتییەکانەوە مەزن دەبێت؛ شاعیر بەهۆی دژایەتی نێوان خەیاڵ و بارو دۆخی تاڵەکەیەوە قشترین دێڕەکانی دەنووسێتەوە، و زانایان لە ناخی شەڕی دژ بە نەخۆشی و نەزانییەوە گەورەترین دۆزینەوە مرۆییەکان پێشکەش دەکەن. کەواتە ململانێ، پێناسەی ڕاستەقینەی جووڵە و ژیانە لەبەرامبەر وەستان و مردندا.
کاتێک تەماشای شانۆی مێژوو دەکەین، دەبینین چۆن ئەم ململانێیە بوونەوەرە، زەمینی گۆڕیوە بۆ تابلۆیەکی تێکەڵ لە خوێن و ڕووناکی. لە لایەکەوە شەڕە گەورەکان، ماڵوێرانی و چەوساندنەوەی مرۆڤ بە دەستی مرۆڤ بەردەوامە، کە نیشانەی دەسەڵاتی لایەنە تاریک و کێوییەکەی ناخی مرۆڤە. لە لایەکی ترەوە، دەستکەوتە هزری و زانستییەکان، داهێنانە وێژەییەکان، مافەکانی مرۆڤ و هەوڵە بەردەوامەکان بۆ چەسپاندنی دادپەروەری لەگەڵشدان، کە نیشانەی سەرکەوتوویی لایەنە ڕووناک و ئەقڵانییەکەن. ئەم هاوسەنگییە لەرزۆکەی نێوان دڕندەیی و مرۆڤایەتی، وا دەکات کە داهاتووی مرۆڤ هەمیشە وەک تەمومژێکی سەرنجڕاکێش بمێنێتەوە.
ئاشکرایە، ململانێی مرۆڤ لەسەر زەمین نە نەفرەتێکە کە لێی دەرباز نەبێت و نە خەسڵەتێکی کاتییە کە ڕۆژێک کۆتایی بێت؛ بەڵکو خودی پانتایی و ڕەگەزی ڕەسەنی بوونییەتی. مرۆڤ کاتێک لەسەر ئەم خاکە دەڕوات، هەمیشە لە نێوان دوو جیهاندا دێت و دەچێت: جیهانی ئەو دۆخەی کە تێیدا دەژی و دەیەوێت بیگۆڕێت، و دونیای ئەو خەون و نموونە باڵایەی کە ئارەزوویەتی پێی بگات. تا ئەو کاتەی هەشی مرۆڤ

توانای پرسیارکردنی مابێت و دڵی توانای تاسەی تێدابێت، ئەم شانەگەرییە بەردەوام دەبێت، و مرۆڤیش وەک هەمایەکی زیندووی ململانێ، لە گەڕان بەدوای واتا و نەمریدا، لەسەر تەختی زەمین بە شانازی و ئەشکەنجەوە بەردەوام دەبێت لە نواندن.

لە سەرەتای ڕێگاوە تا لوتکەی دکتۆرا؛ من هەشتا هەر قوتابیی ئەو مەنارەیەم.. نووسینی: کارزان عزیز عبدالراحمن

«هەندێک مرۆڤ تەنها وێستگەیەکن لە ژیانماندا و تێپەڕ دەبن، بەڵام هەندێکی تر دەبنە قیبلەنما و ئاڕاستەی ژیان و داهاتوومان دەگۆڕن.
لە نێوان ساڵی ٢٠١١ و تەمەنی مێردمنداڵی لە قۆناغی ٩ی بنەڕەتیدا، من لە پۆلێکدا دانیشتبووم کە تێیدا پیاوێک تەنها زمانی کوردی نەدەوتەوە، بەڵکو بە جێپەنجە و چاکە بێپایانەکانی، ناسنامە و عەقڵی ئێمەی بونیاد دەنا؛ ئەویش مامۆستا بەختیار فاروق بوو.»
مرۆڤ لە کاروانی ژیانیدا ڕەنگە بە وێستگەی جیاوازدا تێپەڕ بێت و کەسانێکی زۆر ببینێت، بەڵام تەنها کەمینەیەکن ئەوانەی کە مۆرکی خۆیان لەسەر بیرکردنەوە، کەسایەتی و داهاتووی مرۆڤەکە جێدەهێڵن.
لەم نێوەندەدا، مامۆستا تەنها گوێزەرەوەی زانیاری نییە، بەڵکو ئەندازیاری ڕۆح و بونیادنەری ناسنامەی قوتابییە. بۆ من، مامۆستا بەختیار فاروق، مامۆستای دڵسۆزی وانەی کوردی، دەقیقەن ئەو ڕووناکییە بوو کە لە قۆناغێکی گرنگی ژیانمدا ڕێگاکەی بۆ ڕووناک کردمەوە.
گەڕانەوە بۆ ساڵی ٢٠١١، بۆ من تەنها گەڕانەوە نییە بۆ دواوە، بەڵکو زیندووکردنەوەی یادەوەرییەکانی قۆناغی ٩ی بنەڕەتییە. قۆناغێک کە تێیدا مرۆڤ لە لێواری پێگەیشتندایە و پێویستی بە دەستێکی میهرەبان و عەقڵێکی مەزن هەیە بۆ ئەوەی ئاڕاستەی بکات.
مامۆستا بەختیار لەو کاتەدا، تەنها وانەی ڕێزمان و ئەدەبی کوردی پێ نەدەوتین، بەڵکو بە ڕەوشتە بەرزەکەی، بە حیکمەت و بەو چاکە

بێپایانەی کە هەیبوو، وانەی ژیان، دڵسۆزی و چۆنێتی پاراستنی زمانی دایکی پێدەوتین. چاکە و کاریگەرییەکانی ئەو لەو سەردەمەدا ئەوەندە قووڵن، کە هەمیشە وەک قەرزێکی مەعنەوی گەورە لەسەر شانم دەمێننەوە و هەرگیز لە یاد ناکرێن.

وانەی کوردی لەلای مامۆستا بەختیار، تەنها کاتژمێرێکی ئاسایی ناو خشتەی خوێندن نەبوو؛ وێستگەیەک بوو بۆ ئاشنابوون بە جوانییەکانی زمان، ناسنامە و کولتوور. ئەو بە شێوازی پڕۆفیشناڵ و پڕ لە وزەکەی، وای دەکرد کڵپەی خۆشەویستی بۆ مەعریفە لە دەماندا داگیرسێت. ئەوەی ئەو جیا دەکاتەوە، تەنها لێهاتوویی زانستی نەبوو، بەڵکو ئەو دڵسۆزییە بێدەنگە بوو کە لە پشتی هەموو وشە و ئامۆژگارییەکانیدا هەستی پێدەکرا.

ئەمڕۆ، دوای تێپەڕبوونی ساڵانێکی زۆر بەسەر ئەو ڕۆژانەدا، کاتێک سەیری ڕێگای هاتووم دەکەم، دەبینم ئەو تۆوانەی ئەو لە ناخمدا چاندوویەتی بوونەتە بنەمای ڕوانینی من بۆ ژیان و زانست. لێرەوە بە ڕاشکاوی دەیڵێم:

پلە و پۆستە ئەکادیمییەکان هەرچەندە بەرز بن، ناتوانن شوێنی پێگەی مامۆستا بگرنەوە. من ئێستا و لە داهاتووشدا، تەنانەت ئەگەر بگەمە بەرزترین بڕوانامەی زانستی و بڕوانامەی دکتۆراش بەدەستبهێنم، هێشتا هەر بە شانازییەوە خۆم بە قوتابی بەردەستی مامۆستا بەختیار فاروق دەزانم. چونکە دکتۆرا تەنها نازناوێکی ئەکادیمییە، بەڵام "قوتابی مامۆستا بەختیار بوون" ناسنامەیەکی پڕ لە شانازییە بۆ هەمیشە. درود و ڕێز بۆ تۆ مامۆستا بەختیار فاروق، لە هەرکوێیەک بیت. سوپاس بۆ کاتەکانت، بۆ ماندووبوونت و بۆ ئەو چاکە گەورانەی کە بوونە بەشێک لە بونیادی کەسایەتی من. تۆ هەمیشە لە دڵ و یادەوەری کچ و کوڕە قوتابییەکانتدا بە بەرزی دەمێنیتەوە. کاتێک ئاوڕ لە ڕابردوو دەدەمەوە، تێدەگەم کە مامۆستا بەختیار تەنها دەقە ئەدەبییەکانی بۆ ڕاڤە نەدەکردین، بەڵکو فێری دەکردین چۆن بە قووڵی لە پشت دێڕەکان بڕوانین و بیر بکەینەوە. ئەو لە قۆناغی ٩ی بنەڕەتیدا، هێزی وشە و نرخی ڕەسەنایەتی لە دەروونی ئێمەدا چاند؛ ڕێگەیەکی پێ نیشانداین کە چۆن لە ڕێگەی زمان و ئەدەبەوە ناسنامەی خۆمان بپارێزین و ببینە خاوەن دیدگایەکی سەربەخۆ لە ژیاندا. ئەم جۆرە لە پەروەردەکردن، تەنها ئەرکێکی وەزیفی نەبوو، بەڵکو پەیامێکی پیرۆزی مرۆڤایەتی بوو کە ئەو بە لێهاتوویی و دڵسۆزییەکی بێوێنەوە پێشکەشی دەکردین.

ئەو چاکە و کاریگەرییە گەورەیەی ئەو لەسەر ژیانی من جێی هێشتووە، تەنها لە چوارچێوەی پۆل و ساڵەکەدا قەتیس نابێت، بەڵکو وەک ڕووناکییەک وایە کە هەمیشە لەگەڵمدا گەشە دەکات. هەر هەنگاوێکی

سەرکەوتن کە لە ژیانی ئەکادیمی و پیشەیی خۆمدا بینیم، بەشێکی پشک و ماندووبوونی مامۆستا بەختیاری تێدایە. لێبڕان و دڵسۆزیی ئەو بووەتە سەرمەشق و ئیلهامبەخشم، بۆ ئەوەی لە هەر شوێنێک بم، بە هەمان ڕۆحییەتی ئەوەوە خزمەت بکەم و هەمیشە بە وەفاداری بۆ ئەو مێژووە جوانە بمێنمەوە کە ئەو بۆی نەخشاندین.
لەکۆتاییدا: مامۆستا بەختیار فاروق بۆ من تەنها ناوێک نییە لە لاپەڕەکانی ڕابردوودا، بەڵکو ڕێبەرێکی ڕۆحی و زانستییە کە ئاڕاستەی ژیانی منی گۆڕی. مرۆڤە مەزنەکان بە جێپەنجە و کاریگەرییەکانیان دەناسرێنەوە، و کاریگەریی تۆش لەسەر من، نە بە تێپەڕبوونی ساڵان کاڵ دەبێتەوە و نە بە بەدەستهێنانی بەرزترین بڕوانامەکان کۆتایی دێت. من هەمیشە وەک ئەو قوتابییەی ساڵی ٢٠١١ی قۆناغی ٩ی بنەڕەتی دەمێنمەوە کە بە سەرسامییەوە لە بەردەم گەورەیی و دڵسۆزیتدا وەستابوو. لێرەوە، بەوپەڕی شانازی و وەفادارییەوە، سەری ڕێز و نەوازش بۆ تۆ و بۆ ئەو جاکە بێپایانەت نەوی دەکەم؛ تۆ هەمیشە منارەیەک دەبیت بۆ ڕووناککردنەوەی بیر و ڕۆحم، و ناوت لە دڵمدا بە نەمری دەمێنێتەوە.

نووسینی : کارزان عزیز عبدالراحمن / قوتابی زانکۆ

کاتێک پیری سیاسی دەبێتە نەفرەتێک بۆ نەتەوە.. نووسینی: هێمن عەلی

سیاسەت لە بنەڕەتدا ئامرازێکە بۆ خزمەتکردنی گشتی؛ وەزیفەیەکە کە دەبێت وەک هەر کارێکی تر سەرەتا و کۆتایی هەبێت. بەڵام بۆ هەندێک کەس، سیاسەت دەبێتە ئالوودەبوون و کورسیی دەسەڵات دەبێتە بەشێک لە جەستەیان، بە جۆرێک پێیان وایە بەبێ ئەوان ژیان دەوەستێت.
گەورەیی سیاسەتمەدار لەوەدایە بزانێت کەی کاتی ڕۆیشتنە، نەک ئەوەی تا مردن بە کورسییەوە بلکێتەوە.
ئێستا باسی چەند نموونەیەکی جیهانی دەکەین.

پاڤۆ ڤایراینن (paavo väyrynen) مەرسەدەسی ڕووقایمی فینلەندا:

پاڤۆ ڤایرانین وەک مەرسەدەسەکی کۆنی ڕووقایمە؛ هەرگیز ناوەستێت. لە ڕابردوودا سیاسەتمەدارێکی ناسراو بوو، بەڵام چونکە نەیزانی کەی واز بهێنێت، دواجار بووە جێگەی گاڵتە. تەنانەت پارتەکەی خۆیشی دەری کرد. ئێستا هەر خۆی کاندید دەکات، بەڵام خەڵک پشتی تێکردووە. پەیامی فینلەندییەکان بۆی ڕوونە:

«کاکە، سەردەمی تۆ کۆتایی هاتووە.»

نموونەی تری جیهانی: ئەوانەی تا سەر مەرگ وازیان نەهێنا

پاڤۆ بە تەنها نییە لەم نەخۆشییەدا. لە جیهاندا چەندین نموونەی تر هەن کە دەریدەخەن چۆن سیاسەتمەدار، کاتێک لە کاتی خۆیدا واز ناهێنێت، مێژووەکەی خۆی لەکەدار دەکات.

مەهاتیر محەمەد (مالیزیا)

سەرەڕای ئەوەی سەرکردەیەکی مێژوویی بوو، بەڵام نەیزانی کەی پشوو بدات. لە تەمەنی ٩٧ ساڵیدا دووبارە خۆی کاندید کردەوە لە ساڵی ٢٠٢٢، بەڵام نەک هەر دۆڕانچوو، بگرە پارەی بارمتەی هەڵبژاردنەکەشی دۆڕاند.

ڕۆبەرت موگابێ (زیمبابوێ)

لە پاڵەوانێکی ڕزگاریخوازەوە گۆڕا بۆ دیکتاتۆرێک کە تا تەمەنی ٩٣ ساڵی لەسەر کورسی مایەوە، تا دواجار بە زەبری هێز و ئابڕووچوونەوە لەسەرکورسی دابەزێنرا .

سیلڤیۆ بێرلوسکۆنی (ئیتاڵیا)

تا دوا ساتەکانی ژیانی، هەر بەدوای پۆست و دەسەڵاتەوە بوو. سەرەڕای دەیان ئابڕووچوون، پێی وابوو ئیتاڵیا بەبێ ئەو بەڕێوە ناچێت، تا دواجار مەرگ کۆتایی بە ژیانی سیاسی هێنا.

بێرلوسکۆنی: تەمساحێکی نەمر

نەیارانی بێرلوسکۆنی پێیان دەوت «تەمساحەکە»؛ چونکە وەک تەمساحێکی سەرەڕەق وابوو، هەرگیز بە ڕەخنە و ئابڕووچوون نەدەشکا. تەنانەت لەناو گەورەترین کێشە سیاسی و داراییەکانیشدا هەمیشە دووبارە دەگەڕایەوە.

ئەگەر پاڤۆ لە فینلەندا وەک مەرسەدەسێکی کۆن وابێت کە خراب نابێت، بێرلوسکۆنی لە ئیتاڵیا وەک «تەمساحێکی نەمر» سەیر دەکرا؛ تەنها مەرگ توانی لە سیاسەت جیای بکاتەوە.

کوردستان: کاتێک سیاسەت دەبێتە «تاپۆی ڕەش»

ئەگەر لە ئیتاڵیا، فینلەندا و وڵاتانی تر خەڵک بە دەنگدان و دەرکردن لە حزب سزای ئەم جۆرە کەسانە بدەن، ئەوا لە کوردستان کارەساتەکە زۆر قووڵترە.

لە کوردستان، بەشێکی زۆری سەرکردە و سیاسەتمەدارەکان چەمکی «خانەنشینبوون»یان لە فەرهەنگی خۆیاندا سڕیوەتەوە. خەڵکی کورد و

سیستەمە سیاسییەکەش زۆر بە هەڵە لە سیاسەت تێگەیشتوون:
سیاسەت وەک میرات
لە کوردستان، سیاسەت پۆستێکی خزمەتگوزاری نییە؛ بەڵکو موڵکە، تاپۆیەکی ڕەشە کە بەناوی شەخسەوە کراوە و دواتر بۆ منداڵەکانی دەمێنێتەوە.
مردن وەک تەنها ڕێگەی دەرچوون
لێرە سیاسەتمەدار واز ناهێنێت تا ئەو ڕۆژەی دەخرێتە ناو تابووتەوە. هیچ ڕێگاچارەیەک نییە بۆ ڕادەستکردنی کورسی یەکەی بە نەوەیەکی نوێ، گەنجتر و پڕ ووزەتر.
بێزاربوونی جەماوەر
خەڵک بە تەواوی لەم سیاسەتمەدارانە بێزار بوون. زیاتر لە سێ دەیەیە هەمان دەموچاو، هەمان قسە و هەمان بەڵێنی بێناوەڕۆک دووبارە دەکرێتەوە. جەماوەر لە ناخەوە هاوار دەکات:
«وەڵا لێتان بێزار بووین، واز بهێنن!»
بەڵام گوێیان لەم هاوارە نییە، چونکە مانەوەیان لەسەر ویستی خەڵک نییە؛ لەسەر هێز و پارە و عەشیرەت و دامەزراوەی دەسەڵاتە.
سیاسەتی تابووت: تەنها مردن لە کورسی دادەبەزێنێت
جیاوازییەکە لێرەدایە: لە وڵاتانی ئەوروپادا، کاتێک سیاسەتمەدارانی وەک بێرلوسکۆنی یان پاق□ قایراینن واز ناهێنن و بە کورسییەوە دەچەسپن، سیستەمی دیموکراسی پەراوێزیان دەخات و دەبنە جێگەی گاڵتە و ڕەخنە.
بەڵام لە کوردستان، ئەو «ڕووقایمانە» هەر لەسەر شانی نەتەوە د□س□□پ□ندرێن و لەگەڵ خۆیاندا داهاتووی وڵات پیر و پەککو□ت□ دەکەن.
گەورەیی سیاسەتمەدار لەوەدایە بزانێت کەی کاتی ڕۆیشتنە، نەک ئەوەی بمێنێتەوە تا ببێتە بارگرانی و ڕق لێلێکراو.
سیاسەت ئەگەر خزمەت بێت، دەبێت کۆتایی هەبێت؛ بەڵام کاتێک دەبێتە موڵک، نەتەوە دەبێتە قوربانیی تەمەنی سیاسەتمەدار.

ئەو سڕینەوەیەی پێی دەڵێن

ژیان..شیعری شەهلا نوری

کاتێک با،
بە مشتێک لمەوە
لە جەستەی کێوەکان دەدات،
تۆڵەیان لێ ناکاتەوە
تەنیا دەیەوێت
بڵێت، ڕوو بەر درۆیەکە و
کات دروستی کردووە!
ئەم تاشینە بەردەوامە،
سەلمێنەری کاتیبوونی
هەبوونە
ئێمە هەموو بەردین،
ڕۆژانە پارچەیەکمان
لێ دەبێتەوە
بەردەکانیش..
چیتر خۆیان ناناسنەوە

شیعری شەهلا نوری